

Udlæggets genstand og trangsbeneficiet – kreditorbeskyttelse i medfør af retsplejelovens §§ 509 og 515 i et nutidigt perspektiv

The subject of execution and the beneficium competentiae – creditor protection pursuant to articles 509 and 515 of the Danish Administration of Justice Act in a contemporary perspective

af LASSE NØRSKOV

Specialet behandler retsplejelovens §§ 509 og 515, der beskytter visse aktivtyper fra at blive gjort til genstand for udlæg i forbindelse med en udlægsforretning. Trangsbeneficiet, der kodificeres i § 509, er en såkaldt retlig standard, og anvendelsen af bestemmelsen fordrer en dynamisk fortolkning af bestemmelsens omfang, ligesom der skal foretages et bredt skøn. Specialet søger at systematisere bestemmelsens anvendelse, ligesom der gives konkrete fortolkningsbidrag i et nutidigt perspektiv til det skøn, som fogeden skal foretage. § 509 såvel som § 515 indebærer endvidere en central hensyns-afvejning mellem kreditors og skyldners interesser, som fogeden skal foretage. Der bliver også i denne henseende forsøgt lavet en grænsedragning mellem disse afvejsninger. Specialet afsluttes med en opsamling og mine bemærkninger til udfordringerne forbundet med bestemmelserne.

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
1. Indledning	3
1.1 Præsentation og aktualitet	3
1.2 Problemformulering	4
1.3 Afgrænsning	4
1.4 Metode.....	4
1.5 Struktur.....	4
2. Udlægget – kreditors retskrav	5
2.1 Udlæggets omfang.....	6
2.2 Udlæggets genstand.....	6
3. Trangsbeneficiet samt udlægsfritagne aktiver – skyldners ret til at opretholde sin levefod.....	7
3.1 Historisk kig på trangsbeneficiets indhold	8
3.2 Trangsbeneficiet i dag	11
3.2.1 § 509, stk. 1 – Den generelle udtagelsesret.....	11
3.2.1.1 Nødvendighedskriteriet og husstandsbegrebet.....	12
3.2.1.2 Beskedenhedskriteriet	14
3.2.1.3 Substitutionsprincippet.....	15

3.2.2 § 509, stk. 2 - Andelsboliger	18
3.2.2.1 Boligens størrelse og indretning	20
3.2.2.2 Aktivets værdi	21
3.2.3 § 509, stk. 3 – Aktiver nødvendige til erhverv eller uddannelse	23
3.2.3.1 Erhvervs- og uddannelsesaktiver	24
3.2.3.2 Nødvendighedskriteriet	25
3.2.3.3 Husstanden	25
3.2.3.4 Værdien – udtagelsesrettens omfang	26
3.2.4 § 509, stk. 4 – Trangsbeneficiets præceptivitet.....	26
3.3 Den supplerende udtagelsesret efter retsplejelovens § 515.....	27
3.3.1 § 515, stk. 1 – Genstande med særlig betydning	27
3.3.1.1 Affektionsværdi kontra realisationsværdi	28
3.3.2 § 515, stk. 2 – Hjælpe midler	29
3.3.2.1 Substitution af hjælpemidler	30
4. Sammenfattende konklusion	31
5. Litteraturliste.....	32

Abstract

This thesis aims to analyze the extent of the creditor protection pursuant to articles 509, the so called *beneficium competentiae*, and 515 of the Danish Administration of Justice act in a contemporary perspective.

The thesis is split into three main parts: Part 1 contains the introductory sections as well as a presentation of the topic. Part 2, containing chapter 2, presents the basics of levying execution. It concludes that the general rule is, that the entirety of a debtor's assets in principle can become subject to execution, as long as they are expected to bring in a profit at a forced sale. The bailiff may levy execution on as many of the debtor's assets as is deemed necessary to cover the money claim and expenses connected with the execution.

Part 3, containing chapter 3, contains a detailed analysis of the *beneficium competentiae* as is codified within article 509 in the Danish Administration of Justice Act. It gives a brief historical summary of the development of the article and analyzes the scope of the article in the present day.

The thesis concludes that the article involves a broad judgement on what is deemed part of a modest home for the debtor and their household and attempts to establish some general guidelines for the bailiff to maintain uniform judgements whilst respecting the need for concrete assessments in each individual case. In regard to article 509 the principle of substitution is discussed, and the thesis concludes that the principle ought to be upheld in order to ensure that the involved interests and purposes of the article are balanced and maintained.

The thesis also finds that subsection 3 of article 509 has significantly lost its impact and usefulness due to the fact that the monetary value of exempted assets has not been revised since 1976.

Lastly the thesis also analyses article 515, which is considered a supplementary article to 509, as it also involves balancing the interests of the debtor with the creditors right to payment. Article 515

subsection 1 governs the debtors right to exempt assets of significant personal value from execution. As sentimental value is purely of personal interest to the debtor, only low and moderately valued assets is allowed to be exempted from execution following this article, through balancing of the interests of the creditor and the debtor. Therefore, assets of significant value are still subject to execution. Article 515 subsection 2 governs the exemption of assistive devices necessary to alleviate illness or physical handicaps. Although generally an absolute exemption, the thesis concludes that the principle of substitution ought to be applicable in the event that the debtor possesses an unreasonably valuable assistive device, and the creditor is able to provide a substitute device of the same type and functionality.

Finally, the thesis concludes that whilst increased clarity of the articles would be beneficial to both the debtor and the creditor in regards to assessing their legal standpoints, the accompanying need for regular revisions of the articles makes it a daunting and laborious change to an agelong ruleset that generally has proven itself to be efficient.

1. Indledning

1.1 Præsentation og aktualitet

Hvad gør man som kreditor, når den, mod hvem man har en fordring, enten ikke kan eller vil betale det, som vedkommende er forpligtet til? Retsplejeloven tillægger kreditor en række rettigheder og muligheder for at få inddrevet sit krav i fogedretten. Det er navnlig muligheden for at fyldestgøre sig i skyldnerens aktiver gennem tvangsrealisering ved en tvangsauktion. Adgangen til et så indgribende middel overfor skyldneren nødvendiggør regler til sikring af skyldnerens retsbeskyttelse og rettigheder til at værne sig mod disse indgreb. Også ud fra et socialpolitisk synspunkt er det fra samfundets side ikke ønskværdigt, at personer fratages alt, hvad de ejer, da dette skaber en byrde for velfærdssamfundet. Essensen i reglerne om tvangsfuldbyrdelse er således en afvejning af en bred vifte af hensyn, men i særdeleshed en balancering af kreditors ret til fyldestgørelse overfor skyldnerens retsbeskyttelse.

Fogedretten er den kompetente domstol, når det kommer til tvangsfuldbyrdelse jf. retsplejelovens § 487. I 2021 afsluttede fogedretterne i byretterne i hele landet over 260.000 fogedsager tilsammen.¹ Fogedretten er dermed den afdeling med langt flest sager sammenlignet med skifte- civil- og straffetretten. Reglerne om tvangsfuldbyrdelse er således et regelsæt, der anvendes i stort omfang på daglig basis inden for domstolene, og da fogedsagerne er karakteriseret ved, at skyldneren, i langt den overvejende del af sagerne, er selvmøder, mens kreditor som regel er repræsenteret ved en professionel mødeberettiget, er der et øget ansvar for fogeden til at påse, at reglerne iagttages, at skyldnerens interesser varetages samt at vejlede ham eller hende om deres retsstilling.

Retsplejeloven blev udstedt i 1916 og trådte i kraft den 1. oktober 1919. Den har siden da gennemgået mange ændringer og opdateringer, således at reglerne følger udviklingen i samfundet. Reglerne om tvangsfuldbyrdelse udgør ingen undtagelse, men i store træk er bestemmelserne dog ikke indholdsmæssigt langt fra, hvor de startede. Særligt reglerne om tvangsbeneficiet i retsplejelovens § 509 har overordnet samme indhold som tilbage i 1916. Dette fordrer, at domstolene ved deres anvendelse af reglerne foretager en dynamisk fortolkning af bestemmelserne, hvori der inddrages de bagvedliggende hensyn i et nutidigt perspektiv. Men hvordan gribes dette an, og hvor trækkes grænserne i dag i 2022?

¹ Nøgletal for 2021, <https://domstol.dk/om-os/tal-og-fakta/noegletal/> besøgt den 22. april 2022.

1.2 Problemformulering

Specialet vil, med afsæt i retsplejelovens kapitel 47, redegøre for omfanget af kreditors muligheder for at opnå udlæg til sikring af deres pengekrav mod skyldneren. Specialet vil i den henseende stille skarpt på de beføjelser, der tilfalder skyldneren under udlægsforretningen, som følger af reglen i retsplejelovens § 509, det såkaldte trangsbeneficium, samt retsplejelovens § 515 med henblik på at lave en nutidig fortolkning og fremstilling af retsbeskyttelsen, og herunder komme med konkrete bidrag til brug for den praktiske anvendelse af bestemmelserne.

1.3 Afgrænsning

Under hensyn til afhandlingens længde vil betingelserne og grundlaget for udlægsforretningen og den efterfølgende realisering af det udlagte, f.eks. i form af tvangsauktion, ikke blive behandlet. Der vil ligeledes ikke blive behandlet konkursretlige spørgsmål, der måtte have tilknytning til udlæg. Afhandlingen tager således alene udgangspunkt i de juridiske spørgsmål og problemstillinger, der i sammenhæng med ovenfor nævnte problemformulering relaterer sig til den faktiske udlægsforretning, der foretages i fogedretten og på udkørende fogedforretninger. Reglerne om *hvad* udlæg kan foretages i, og *hvor meget* der kan foretages udlæg i, vil alene blive overfladisk behandlet, da afhandlingen vil fokusere på de udlægsfritagne aktiver efter retsplejelovens § 509 og § 515. Disse to bestemmelser er særligt udvalgt, dels fordi en fremstilling af trangsbeneficiumet med samtlige supplerende regler ikke ville kunne rummes inden for afhandlingens omfang, men i særdeleshed fordi begge bestemmelser i stor grad involverer skønmæssige elementer og en central hensynsafvejning mellem kreditors ret til fyldestgørelse overfor skyldnerens interesser.

1.4 Metode

Til besvarelse af problemformuleringen, vil den retsdogmatiske metode anvendes. Den retsdogmatiske metode er karakteriseret ved at være en beskrivelse, fortolkning og systematisering af gældende ret.² Der vil tages udgangspunkt i de relevante lovbestemmelser og disses ordlyd. Der vil i den forbindelse inddrages praksis, der i henhold til retsområdet, primært vil bestå af kendelser fra landsretterne samt højesteret til understøttelse af den juridiske argumentation. Som fortolkningsbidrag vil de relevante forarbejder til bestemmelserne inddrages, ligesom der i stort omfang vil blive inddraget anerkendt litteratur i form af bøger, artikler fra tidsskrifter mv.

Specialets vil i fremstillingen primært udtale sig *de lege lata*, og dermed beskæftige sig med den gældende ret. Juridiske problemstillinger, der enten er ubehandlede eller omtvistede, vil søges løst med mine egne *de sententia ferenda*-betragtninger, forstået således, at jeg vil komme med mine forslag til løsning af disse problemer inden for rammerne af gældende ret. Jeg vil dog også sporadisk komme med mine egne *de lege ferenda*-betragtninger, altså forslag til forbedring af gældende ret, når der behandles områder, hvor jeg ser muligheder for justering og optimering af bestemmelserne i forbindelse med at opnå deres formål, som fastsat af lovgiver i forarbejderne.

1.5 Struktur

Specialet vil overordnet indeles i 3 dele. Den første del, afsnit 1, indeholder de indledende afsnit og en præsentation af emnet. Den anden del, afsnit 2, har til formål at præsentere læseren for reglerne om udlæg. Den vil i overordnede træk redegøre for retsvirkningerne af et udlæg samt definere de grundlæggende betingelser for, at et aktiv kan tjene som genstand for udlæg.

² Jf. Evald: Juridisk teori, metode og videnskab, s. 13.

Med en grundlæggende forståelse for kreditors rettigheder, vil specialets tredje del, afsnit 3, lægge fokus på de 2 særligt udvalgte bestemmelser om udlægsfritagelse, retsplejelovens §§ 509 og 515, med henblik på at fastslå og klarlægge skyldnerens beføjelser under en udlægsforretning.

På baggrund af retsplejelovens § 509's karakter af en retlig standard med behov for dynamisk fortolkning, vil der for helhedens skyld blive foretaget en historisk gennemgang af reglens udvikling med henblik på at forstå den tidsmæssige udvikling af bestemmelsens omfang og beskyttelse til brug for den nutidige fortolkning. Herefter vil bestemmelsen blive behandlet ved en systematisk gennemgang af de forskellige stykker, ligesom de individuelle betingelser, der kan udledes af ordlyden, vil blive redegjort for, forklaret og drøftet. Specialet vil i sin fremstilling af reglerne vinkle sig mod fogedens praktiske anvendelse af bestemmelserne, og herunder komme med konkrete bidrag til, hvordan fogeden kan systematisere og fastsætte udgangspunkter til de brede skøn, som bestemmelserne fordrer foretaget, med respekt for behovet for individuel vurdering af de enkelte tilfælde. Specialet vil indeholde et særskilt afsnit med en teoretisk diskussion om det, i teori og praksis, omstridte substitutionsprincip og rundes af med min egen holdning hertil.

Efter behandlingen af begge de udvalgte bestemmelser, vil specialet afsluttes med en konklusion, der opsamler mine betragtninger omkring bestemmelsernes anvendelsesområde, deres udvikling og deres betydning i praksis.

2. Udlægget – kreditors retskrav

Retsmidlet mod en betalingsu villig skyldner er tvangsfuldbyrdelse gennem udlæg ved fogedretten jf. retsplejelovens³ § 507. For at begære en udlægsforretning skal kreditor være i besiddelse af et fundament eller have et krav, der ved lov er tillagt udpantringsret, jf. retsplejelovens § 478, stk. 1 og stk. 2. Udlæg er en form for individualforfølgning, der indebærer, at en enkelt kreditor søger at inddrive sit krav hos debitor, hvilket står i kontrast til universalforfølgningen, der kendetegnes ved, at debtors midler skal opgøres og fordeles mellem samtlige af hans kreditorer. Foretagelse af udlæg er således ikke muligt, hvis skyldneren er taget under konkursbehandling, jf. konkurslovens⁴ § 31, stk. 1, er taget under rekonstruktionsbehandling jf. konkurslovens § 12 c, stk. 1 eller har indledt gældssanerings sag jf. konkurslovens § 207.

Udlæg kan opdeles i 3 typer: Udlæg til ejendom, udlæg til forauktionering og udlæg til sikkerhed. Udlæggets type har betydning for kreditors videre mulighed for at fyldestgøre sig i det udlagte.

Ved udlæg til ejendom overgår ejendomsretten af det udlagte til kreditor. Udlæg til forauktionering medfører, at kreditor får såkaldt rets pant, der giver mulighed for, under nærmere betingelser, at fyldestgøre sig i det udlagte. Dette vil typisk involvere bortsalg af det udlagte ved en tvangsauktion, jf. retsplejelovens § 538. Foretages der udlæg i et aktiv, der ikke selvstændigt kan sælges på en tvangsauktion, er der efter praksis mulighed for et såkaldt "udlæg til sikkerhed" jf. hertil U 1995.500 H. Sikkerheden indebærer at kreditor, ligesom ved udlæg til forauktionering, opnår rets pant i det udlagte, der sikrer kreditors position, når aktivet sælges i fri handel eller hvis skyldneren tages under konkursbehandling.⁵ Den sidstnævnte situation forudsætter dog, at udlægget er foretaget tidligere end tre måneder før fristdagen for konkursen, da udlægget ellers vil blive omstødt jf. konkurslovens § 71.

³ Lovbekendtgørelse nr. 1835 af den 15. september 2021 Retsplejeloven.

⁴ Lovbekendtgørelse nr. 775 af den 3. maj 2021 Konkursloven.

⁵ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindenchrone Petersen: Fogedsager, s. 377.

Det første, som fogedretten skal vurdere ved en udlægsforretning, er, i hvilket omfang, der skal foretages udlæg. Hertil menes, at fogedretten først skal afgøre ”hvor meget” der skal foretages udlæg i (udlæggets omfang), for dernæst at afgøre ”hvad” der skal foretages udlæg i (udlæggets genstand).

2.1 Udlæggets omfang

Omfanget af udlægget reguleres i retsplejelovens § 507, hvorefter pengekrav fuldbyrdes ved udlæg i en så stor del af skyldnerens formue, som efter fogedrettens skøn er ”nødvendig til dækning af kravet samt af omkostninger ved forretningen og det udlægtes opbevaring indtil auktionen”. Kreditor har derfor ikke blot ret til udlæg til at dække sin fordring, men også til dækning af de ekstraomkostninger, der er forbundet med sagens behandling i fogedretten, herunder retsafgiften og det mødesalær som en kreditor måtte blive tilkendt, i det omfang de har antaget en repræsentant til at møde for dem. Sagsomkostningerne fastsættes af fogedretten efter retsplejelovens § 503. Udlægget kan endvidere udstrækkes til også at dække skønnede omkostninger ved opbevaring indtil auktionen. Disse omkostninger må, for at blive omfattet, skulle anses for rimelige jf. U 1968.883/1 V. Denne mulighed anvendes dog sjældent i praksis.

Udlæggets omfang skal således begrænses til kun at dække det fremsatte krav, og de hermed forbundne omkostninger. Det må hverken dække mere eller mindre, og skyldneren har heller ikke adgang til at samtykke til udlæg i et større omfang. Har skyldneren ikke et aktiv, hvis værdi kan rumme hele kravet, kan rekvirenten begære udlæg i yderligere aktiver, indtil værdien af aktiverne sammenlagt dækker kravet og omkostningerne. Der må indrømmes fogeden et forholdsvist bredt skøn ved vurderingen af, hvornår kravet er tilstrækkeligt dækket. For udlægsforretninger på baggrund af krav sikret ved en pantret har praksis afklaret, at der i medfør af retsplejelovens § 517, stk. 2, 2. pkt. altid kan begæres udlægget udstrakt til hele pantet, selvom det fremsatte krav er mindre end hele det pantsattes værdi. Som eksempel hertil kan nævnes U 1992.259 H, hvor der var givet pant i adskillige driftsaktiver for samme fordring. Højesteret erklærede sig enige med landsrettens mindretal, hvorefter udlægget kunne udstrækkes til at dække samtlige af de pantsatte effekter, uanset at sagen blev fremmet for et mindre beløb, og udlæg i et mindre antal af de pantsatte aktiver havde været tilstrækkeligt til at dække beløbet.

2.2 Udlæggets genstand

Det følger direkte af retsplejelovens § 507, stk. 1, at det kun er skyldnerens formue, der kan foretages udlæg i. Der findes ikke hjemmel i bestemmelsen til at foretage udlæg i tredjemands aktiver. Se hertil U 2012.1072 Ø, hvor landsretten stadfæstede byrettens kendelse, der slog fast at bestemmelsen ikke hjemlede mulighed for udlæg i tredjemands aktiver, selvom tredjemand aktivt samtykker heri. Der blev i kendelsen endvidere anført, at tredjemand i stedet skulle stille sikkerhed i form af pant eller transport af rettigheder direkte overfor kreditor. En enkelt, men praktisk vigtig, undtagelse hertil er ved inddrivelse af skattegæld, hvorefter der er indrømmet adgang til at foretage udlæg i en samleende ægtefælles og under visse betingelser børns ejendele for skyldnerens gæld, jf. gældsinddrivelseslovens⁶ § 12. Forholdet mellem skyldners og tredjemands ejendele giver anledning til en del bevisspørgsmål i praksis, særligt mellem ægtefæller.⁷ Det vanskelige består i at adskille aktiver, der indgår i skyldnerens bodel fra aktiver, der indgår i ægtefællens bodel. Selvom ægtefæller selv råder over deres egne midler, vil der i praksis ofte ske sammenblanding af midlerne, der kan besværliggøre spørgsmålet om, hvem der er den reelle ejer af et aktiv i deres fælles hjem. I praksis er der opstillet

⁶ Lovbekendtgørelse nr. 6 af den 7. januar 2022 Gældsinddrivelsesloven.

⁷ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindenchrone Petersen: Fogedsager, s. 378 og Eyben og Møgelvang-Hansen: Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret, s. 67.

en række formodningsregler, der sætter udgangspunktet for bevisbyrden og bevisførelsen i nogle særlige henseender. For så vidt angår rede penge, er der formodning for, at penge, der er i skyldnerens besiddelse, tilhører ham jf. TfS 2014.252 Ø. Også bankindeståender på en konto i skyldnerens navn formodes at være hans egne jf. U 2008.2742 Ø. Ligeledes formodes smykker og andre genstande, der bæres af skyldneren at tilhøre ham, jf. FM 2010.324 hvor end ikke kvitteringer samt partsforklaringer var nok til at afkræfte en formodning om, at et guldsmykke tilhørte bæreren af smykket.

Det er i praksis kun en lille andel af de udlagte genstande, der faktisk ender ud med en realisering af aktivet gennem tvangsauktion. Dette tegner et billede af, at udlægsforretninger og udlæg motiverer skyldneren til at betale frivilligt og indgå afdragsordninger. Skyldneren bliver definitivt opmærksom på alvoren i ikke at betale sine kreditorer, hvis han står over for at skulle miste f.eks. sit hus eller sin bil. På den måde fungerer udlægsforretningerne, foruden at give kreditor en sikkerhed for sit krav, også som en mulighed for kreditorerne til at komme i reel dialog med skyldneren om afvikling af gælden, selvom fogedrettens involvering som udgangspunkt bør være den sidste udvej for kreditor.⁸ Selvom pressionen er en velkommen følge af udlægget for kreditor, må den ikke være hensigten bag anmodningen om udlægget. Dette udledes af retsplejelovens § 507, stk. 1, hvorefter udlæg kun kan foretages i genstande med en økonomisk værdi, sammenholdt med reglen i § 515 om fritagelse af genstande med særlig personlig værdi for skyldneren og transbeneficiet i § 509 i øvrigt. Kreditor kan således ikke foretage udlæg i noget uden værdi, f.eks. en skyldners gemte breve fra en afdød slægtning, der alene har værdi for skyldneren selv, med henblik at presse ham til at betale. Heller ikke genstande af beskeden værdi vil være at anse som udlægsegne. Se hertil FM 2014.157 V, hvor en anmodning om udlæg i en bil blev afvist. Bilen var 20 år gammel, erhvervet for 5.000 kr., og skulle snart til syn. Et udlæg bør generelt ikke foretages, hvis en genstand ikke forventes, som minimum, at dække auktionsomkostningerne og kreditors afhentningsomkostninger.⁹ For så vidt angår auktionsomkostningerne, er det for løsøre ikke unormalt at ca. 40% af genstandens værdi går til auktionshuset, idét der både skal tillægges salær hos købers budssum, ligesom auktionshuset tager en del af sælgers provenu, foruden et startgebyr for annoncering, vurdering mv.

3. Transbeneficiet samt udlægsfritagne aktiver – skyldners ret til at opretholde sin levelfod

Som anført i de forrige afsnit er udgangspunktet efter retsplejelovens § 507, at udlæg kan foretages i så stor en del af hele skyldnerens formue, som er nødvendig til dækning af kravet. Reglen må siges at udgøre det praktiske og teoretiske udgangspunkt, som herefter begrænses og modificeres af de efterfølgende bestemmelser. Af særlig betydning for skyldneren er retsplejelovens § 509, stk. 1, der er kodificeringen af det almindelige *transbeneficium*. Navnet oprinder fra den latinske betegnelse *Beneficium Competentiæ* af samme betydning.

Transbeneficiet finder ikke alene anvendelse i forbindelse med udlægsforretninger, men som en naturlig selvfølge også ved beslutninger om arrest jf. retsplejelovens § 631, der har til formål at være et foreløbigt retsmiddel med henblik på senere foretagelse af udlæg. Derudover fremgår det også af retsplejelovens § 805, stk. 3, at transbeneficiet finder anvendelse ved beslaglæggelser, der foretages som led i sikring det offentlige krav på sagsomkostninger, bødekra, forurettedes erstatningskrav eller krav, som inddrives ved en restancemyndighed samt ved konfiskationer efter straffelovens¹⁰ §

⁸ Se hertil § 9 om god inkassoskik i lov nr. 1018 af den 19. september 2014 Inkassoloven

⁹ Jf. Rothe: I fogedretten, s. 82ff.

¹⁰ Lovbekendtgørelse nr. 1851 af den 20. september 2021 Straffeloven.

75, stk. 1 og stk. 3 om konfiskation af udbytte fra- eller genstande forbundet med strafbare handlinger. Også i kreditaftalelovens¹¹ § 36 ses der en henvisning til transbeneficiet, som trumfer en kreditors ret til tilbagetagelse af det solgte som led i et aftalt ejendomsforbehold, hvis genstanden må anses for omfattet af reglen. Det finder dog ikke anvendelse ved umiddelbare fogedforretninger jf. retsplejelovens § 598, stk. 2 modsætningsvis.¹² Transbeneficiet har også virkning overfor en underpanthaver i løsøre.¹³ Underpant i et aktiv omfattet af transbeneficiet kan derfor blive vanskeligt at få realiseret. Ligeledes vil en underpanthaver i fast ejendom skulle respektere skyldnerens udtagelsesret, for så vidt angår transbeneficieaktiver, der efter Tinglysningslovens¹⁴ § 38, er omfattet pantet i ejendommen.¹⁵ Se hertil U 1991.474 V, hvor en skyldner fik lov til at medtage et el-komfur, et køleskab og en fryseboks i forbindelse med fraflytning, efter at hans hus var blevet sat på tvangsauktion.

Bestemmelsen har sin bund i socialpolitiske betragtninger om, at man ikke bør fratage en person så mange midler, at han ikke kan tage vare for sig selv, og dem han forsørger. Giver en kreditor adgang til at fyldestgøre sig i samtlige aktiver, som en skyldner måtte eje, herunder for eksempel hans seng, tøj og køleskab, vil det falde tilbage på velfærdssamfundet at tage vare på personen. Som eksempel hertil kan henvises til reglerne i lovebekendtgørelse nr. 241 af den 12. februar 2021 om aktiv socialpolitik, hvorefter det offentlige er forpligtet til at yde blandt andet økonomisk bistand til borgere, der ikke er i besiddelse af eller har mulighed for at skaffe de nødvendige midler til egen og familiens forsørgelse.

Ud fra ordlyden i stk. 1 alene er det ikke muligt direkte at fastslå et konkret retskrav eller en fast minimumsstandard. Det kræver en analyse og fortolkning af bestemmelsens formål at definere hvad, der må anses som » [...] Aktiver, bortset fra fast ejendom, der er nødvendige til opretholdelse af et beskedent hjem og en beskedent levelfod for skyldneren og hans husstand.«¹⁶ Hvad karakteriserer et beskedent hjem og en beskedent levelfod, og hvad må anses for nødvendigt kontra overflødigt? For at svare på disse spørgsmål er det nødvendigt at se tilbage på bestemmelsens historie, der vil blive gennemgået i det følgende afsnit.

3.1 Historisk kig på transbeneficiets indhold

Konceptet om sikring af et økonomisk eksistensminimum er ikke et nyt påfund, der blev introduceret med retsplejeloven. Der kan i litteraturen findes fremstillinger, der går endnu længere tilbage i tiden, som giver udtryk for samme princip. Et eksempel herpå er *P.G. Bang og I.E. Larsens* værk ”Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade” fra 1841, hvori der om tvangsfuldbyrdelsens udførelse anføres, at der skal iagttages, at debitor ikke frarøves, hvad han ikke kan undvære til at vedligeholde ”liv og sundhed” samt bevare ”velanstændigheden”.¹⁷ Hertil nævnes debitorens nødvendige gangklæder. Forfatterne bemærker, at debitor ikke kan unddrage et specifikt, særligt værdifuldt stykke tøj fra kreditorforfølgning ved blot at iføre sig dette, hvis han på tidspunktet for fuldbyrdelsen besidder andre stykker tøj af mere sædvanlig værdi.¹⁸ Ganske interessant anføres det, at det forhold, at debitor ved fratagelsen kommer i en hjælpeløs tilstand, *ikke* er til hinder for tvangsfuldbyrdelsen,

¹¹ Lovebekendtgørelse nr. 817 af den 6. august 2019 om kreditaftaler.

¹² Jf. også Betænkning nr. 1170 fra 1989 om tvangsfuldbyrdelse af andre krav end pengekrav, afgivet af Retsplejerådet, s. 75.

¹³ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 404.

¹⁴ Lovebekendtgørelse nr. 1075 af den 30. september 2014 om tinglysning.

¹⁵ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 408.

¹⁶ Mine fremhævelser.

¹⁷ Jf. Bang og Larsen: Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade, 3. bind, s. 521.

¹⁸ Ibid.

når blot det vurderes, at debitor har tilstrækkelig lejlighed til at søge hjælp hos andre eller hos det offentlige.¹⁹

Den første udgave af transgbeneficiet i retsplejeloven fra 1916 fandtes som i dag i lovens § 509. Den havde ordlyden som følger:

»§ 509

Udlæg kan ikke gøres i de for Skyldneren og hans med ham samlevende Hustru og Børn fornødne Senge og Sengklæder samt nødvendigste Linned og Gangklæder.

Stk. 2. Endvidere kan Skyldneren fordrø, at der skal levnes ham Genstande, som hører til de vigtigste Livsfornødenheder eller er nødvendige til hans Næringsvejs Udøvelse, indtil et Vurderingsbeløb af 25 Kr. eller, dersom han er Familieforsørger, af 75 Kr. Disse Genstande er han selv berettiget til at undtage fra Udlæget efter eget Valg; er han ikke til Stede under Eksekutionsforretningen, bør der gives dem, der ellers er til Stede i hans Hus, Anledning til paa hans Vegne at foreage et saadant Valg. Denne Ret til at undtage Genstande indtil en vis Værdi fra Udlæget indtræder dog ikke, naar Udlæg gøres for Skatter eller andre Afgifter til det offentlige, og kommer heller ikke til Anvendelse med Hensyn til Genstande, som er særlig givne til Pant for den Fordring, i Anledning af hvilken Udlæg søges.«

Som der kan læses i bestemmelsens 1. punktum, var eksistensminimummet forholdsvis klart sondret for så vidt angår de helt udlægsfritagede aktiver. Skyldneren kunne således kun definitivt påberåbe sig ret til at udtage det nødvendige antal senge og sengetøj og kun det nødvendigste linned og påklædningsgenstande. I bestemmelsens andet punktum indrømmes der skyldneren en adgang til at udtage aktiver op til en i loven fastsat værdi på 25 kr., forhøjet til 75 kr. såfremt han har forsørgelsespligt, forudsat disse aktiver kan karakteriseres som hørende til de vigtigste livsfornødenheder, eller som er nødvendige til udøvelse af hans erhverv. Denne udtagelsesret må ud fra en stringent ordlydsfortolkning formentlig forstås således, at der må udtages genstande, der sammenlagt har en værdi inden for de i loven fastsatte beløbsgrænser. Disse beløbsgrænser blev dog allerede inden lovens ikrafttræden ændret til hhv. 100 kr. og 300 kr. ligesom pantavers fortrinsret i bestemmelsens sidste led blev fjernet, således transgbeneficiet nu går forud for en eventuel panteret.²⁰

Allerede ved Lov nr. 59 af den 18. marts 1925 blev ordlyden igen ændret, således at det efter stk. 1 nu også var muligt at udtage andet indbo, i det omfang det var nødvendigt til opretholdelse af et *tarveligt* hjem, og indboets værdi holdt sig inden for beløbsgrænserne på henholdsvis 100 og 300 kr. afhængigt af, om man var familieforsørger. Skyldneren opnåede herved 2 ”budgetter” til udtagelse af aktiver omfattet af henholdsvis stk. 1 og stk. 2. I lyset af denne ændring fik praksis over de næste år statueret, at bohavne kunne udtages efter både stk. 1 og stk. 2, som en vigtig livsfornødenhed, hvilket gav kreditorerne ringe mulighed for fyldestgørelse.²¹ Som følge af kritik over denne retstilstand blev bestemmelsen igen ændret ved Lov nr. 209 af den 23. juli 1932, hvor indbogenstande nu definitivt alene faldt under samme beløbsrammer som de nødvendige livsfornødenheder, og blev rykket ned i stk. 2, mens beløbsrammen i den daværende stk. 2, der nu blev til stk. 3, alene omfattede aktiver til brug for udøvelse af skyldnerens erhverv. Der blev i samme anledning givet lavere beløbsrammer til

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ved Lov nr. 325 af den 3. juni 1919 om Ændringer i og Tilføjelser til Lov om Rettens Pleje af 11te April 1916 m.v. § 21.

²¹ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 71.

brug for udtagelse efter stk. 2, når udlægsforretningen beroede på et krav fra skatter eller andre afgifter fra det offentlige, ligesom der ved inddrivelse af sådanne krav slet ikke kunne udtages genstande til brug for skyldnerens erhverv efter stk. 3. Skyldneren var således markant dårligere stillet, såfremt han skyldte penge til det offentlige. Denne forskelsbehandling mellem private og offentlige krav blev da også fjernet ved Lov nr. 130 af den 28. april 1955. Det var også ved denne lovændring, at beløbsrammerne for udtagelse af indbo og andre livsfornødenheder blev fjernet. Det var således nu muligt for skyldneren uden faste beløbsgrænser at udtage indbo, der var nødvendigt til opretholdelse af et tarveligt hjem og øvrige aktiver, der hørte til de vigtigste livsfornødenheder.

Retsplejeloven undergik i 1976 væsentlige ændringer på tvangsfuldbyrdsområdet ved Lov nr. 258 af den 26. maj 1976 om ændring af retsplejeloven, udpantningsloven og lov om inddrivelse af underholdsbidrag. Retsplejelovens kapitel 45-48, bortset fra §§ 493-500, blev ophævet og erstattet med nye bestemmelser. Transgbeneficiet, der fortsat kunne findes i § 509, sikrede nu skyldneren mulighed for at udtage aktiver til opretholdelse af et *beskedent hjem* og en *beskeden levefod* for sig selv og sin husstand. Ordlyden blev således ændret fra at sikre skyldneren et eksistensminimum, der hed et *tarveligt hjem* til et *beskedent hjem*. Ændringen var først og fremmest udtryk for en sproglig udvikling, således den nye ordlyd fulgte med tidens sprogbrug. Desuden anføres det i betænkningen, at der med ændringen også var tilsigtet en lempeligere anvendelse af bestemmelsen. Det skulle således med den nye ordlyd være muligt at omfatte en større kreds af aktiver under transgbeneficiet. I betænkningen nævnes som eksempel hertil støvsugere og køleskabe.

Muligheden for at udtage aktiver til *de vigtigste livsfornødenheder* blev erstattet med *aktiver, der er nødvendige til opretholdelse af beskeden levefod*. Sigtet med denne er fortsat, at give skyldneren en mulighed for at beholde nok kontanter til at kunne forsørge sig selv og sin familie indtil næste lønningdag. Også nødvendige aktiver, der ikke falder under et beskedent hjem, vil kunne udtages herefter, som f.eks. tøj og medicin.

Foruden ovennævnte aktiver kunne skyldneren fortsat udtage aktiver, som er nødvendige til skyldneren selv eller vedkommendes husstands uddannelse eller erhverv. Udtagelsesretten hertil var dog begrænset til et samlet beløb på 3.000 kr. Udtagelsesretten blev hermed udvidet til ikke blot at omfatte det, som den daværende bestemmelse kaldte det, ”genstande som er nødvendige til hans næringsvejs udøvelse”, men nu også genstande til brug for uddannelse. Sigtet her var, at skyldneren skulle have mulighed for at udtage den for hans studie mest nødvendige faglitteratur. I samme omgang blev forskelsbehandlingen for skyldnere, der karakteriseredes som familieforsørgere, afskaffet. Begrundelsen herfor var, at ”familieforsørgere” var et lovteknisk begreb, der hørte fortiden til, og at anvendelsen i øvrigt var vanskelig at anvende i praksis.²² Der synes heller ikke at være nogen umiddelbar sammenhæng mellem en status som familieforsørger og et øget behov for at udtage erhvervsløse til højere værdi.

Slutteligt blev bestemmelsens stk. 3 tilføjet, hvorefter skyldneren ikke gyldigt kunne samtykke til udlæg i aktiver omfattet af det beskedne hjem og levefod i stk. 1 og erhvervs- eller uddannelsesløse i stk. 2. Den præciserede den forhenværende bestemmelses stk. 4, der omhandlede fogedens vejledningspligt og skyldnerens mulighed for at anvende sin udtagelsesret på trods af et forinden afgivet afkald på denne. Den nye bestemmelse ændrede således ikke det praktiske udgangspunkt, at en skyldner ikke kunne fratages sin udtagelsesret.

²² Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 74.

Den sidste store ændring i retsplejelovens § 509 blev foretaget ved lov nr. 216 af den 31. marts 2004. Her blev der indført et nyt stykke, den nuværende stk. 2, om udlæg i andelsboliger. Indførelsen blev gjort i tråd med lov nr. 204 af den 29. marts 2004 om ændring af lov om andelsboligforeninger og andre boligfællesskaber, hvor det i medfør af dennes § 6 a blev muligt at foretage udlæg og arrest i en andel i en andelsboligforening. Med tilføjelsen til retsplejelovens § 509 blev trangsbeneficiet og skyldnerens udtagelsesret udstrakt til at gælde andelsboliger under de nærmere betingelser, som er oplyst i bestemmelsen. Den daværende bestemmelses stk. 2 og 3 blev herefter flyttet ned i hhv. stk. 3 og 4.

Hermed er retsplejelovens § 509 nået til den ordlyd, som kan findes i retsplejeloven i dag. Ud fra den historiske udvikling kan det udledes, at man i nyere tid har sat en højere standard for skyldneres eksistensminimum. Skyldneren har over tiden fået ret til at udtage aktiver i større omfang, og denne beskyttelse har også i dag fået præceptiv karakter, således man ikke længere kan samtykke til udlæg i aktiver omfattet af retsplejelovens § 509, med undtagelse af stk. 2, jf. stk. 4. Se hertil også FM 1994.6/2 V hvor landsretten ophævede et udlæg, hvor skyldneren selv havde påvist et aktiv omfattet af trangsbeneficiet.

3.2 Trangsbeneficiet i dag

Trangsbeneficiet er stadig i dag af særdeles praktisk relevans og skal iagttages ved enhver udlægsforretning. Det er fogedretten, der ex officio påser overholdelsen af trangsbeneficiet.²³ Som anført ovenfor, giver trangsbeneficiet i retsplejelovens § 509 skyldneren mulighed for at udtage de væsentligste aktiver, der er nødvendige til opretholdelse af et beskedent hjem og en beskeden levofod, således at disse ikke kan gøres til genstand for udlæg. Retsplejelovens § 509 og de supplerende bestemmelser om udlægsfritagne aktiver i §§ 511 – 516, samt skyldnerens påvisningsret i § 517 og fredningsreglen i § 490 er udtryk for lovgivers fastsættelse af den afvejning og afbalancering, der skal foretages mellem hensynet til kreditors adgang til fyldestgørelse og skyldnerens minimumsværn. Det følger af formuleringen i retsplejelovens § 509, stk. 1, at bestemmelsen alene kan anvendes på fysiske personer, idet en juridisk person ikke kan udgøre en husstand. Et anparts- eller aktieselskab vil således ikke kunne påberåbe sig trangsbeneficiet. En enkeltmandsvirksomhed, der er kendetegnet ved, at ejeren driver den for egen risiko og regning, vil stadig kunne udtage aktiver i medfør af trangsbeneficiet, da et krav rettet mod virksomheden vil blive søgt tvangsfuldbyrdet i hele ejerens formue.

3.2.1 § 509, stk. 1 – Den generelle udtagelsesret

Bestemmelsens første stykke kan siges at være den generelle udtagelsesret, der modificeres og udvides af de supplerende bestemmelser. Den har følgende ordlyd:

»§ 509, stk. 1

Udlæg kan ikke foretages i aktiver, bortset fra fast ejendom, der er nødvendige til opretholdelse af et beskedent hjem og en beskeden levofod for skyldneren og hans husstand, jf. dog stk. 2.«²⁴

Ud fra en modsætningsvis slutning af ordlyden, er det alene fast ejendom, der ikke kan udtages i medfør af § 509. Alle øvrige typer aktiver kan således udtages, forudsat de i øvrigt opfylder betingelserne. Overordnet skal aktivet betegnes som nødvendigt til opretholdelsen af det beskedne hjem eller

²³ Jf. retsplejelovens § 509 stk. 4, samt FM 1994.9/2 V omtalt ovenfor, hvor fogedretten ophævede et udlæg i et tv som skyldneren selv havde påvist.

²⁴ Mine fremhævelser.

den beskedne levestandard. Derudover skal aktivet falde under, hvad der betegnes som hørende til et beskedent hjem. Kriterierne kan betegnes som retlige standarder, der sigter mod at lade de til enhver tid herskende samfundsmæssige forhold og vurderinger være afgørende.²⁵ Til anvendelse af bestemmelsen vil jeg opstille 2 kriterier, der begge skal være opfyldte for at berettige udtagelse af et givent aktiv efter den generelle udtagelsesret: nødvendighedskriteriet og beskedenhedskriteriet

3.2.1.1 Nødvendighedskriteriet og husstandsbegrebet

Om et aktiv er *nødvendigt* beror, ligesom beskedenhedsvurderingen, på den samfundsmæssige opfattelse. Kriteriet skal tages i to tempi: Den konkrete nødvendighed og den funktionelle nødvendighed. Der kan uden videre fastslås at almindeligt bohav, såsom en seng, et bord og en sofa efter deres funktion er omfattet, ligesom sådanne aktiver førhen direkte var nævnt i ordlyden i de tidligere bestemmelser om transgbeneficiet, jf. afsnit 3.1. Også de mest basale husholdningsapparater kan i dag udtages, såsom komfur og køleskab.²⁶ For en eksemplificering af grænsedragningen mellem det funktionelt nødvendige og det unødvendige kan der skeles til U 1994.504 Ø, hvor landsretten fandt, at en opvaskemaskine ikke var omfattet af transgbeneficiet. Mange husstande er ikke i besiddelse af en opvaskemaskine, ligesom det er muligt at vaske service i hånden, hvorfor aktivet ikke kan karakteriseres som nødvendigt. Radio- og tv-apparater er nu også blevet anerkendt som hørende under § 509 i praksis. Angående radioer henvises der til en efterhånden gammel afgørelse, U 1983.185/1 V, hvor et 5 år gammelt radioanlæg kunne udtages. Hvor farve-tv førhen blev anset som et luksusgode, mens sort/hvid-fjernsyn var normen, er den teknologiske udvikling nu så vidt, at begge anses for omfattet af det beskedne hjem. Se hertil FM 1994.6/2 V om et 5 år gammelt B&O-tv der kunne udtages. Det samme blev et 5 år gammelt farvefjernsyn i U 1986.199 V. Modsat kunne et B&O fjernsyn med tilbehør købt for 18.000 kr. 3 år forinden udlægsforretningen ikke udtages jf. U 2006.2926 Ø.²⁷ Tv og radioanlægs nødvendighed kan argumenteres ud fra synspunkter om, at borgeren bør have adgang til public service og nyheder.²⁸

Aktivernes konkrete nødvendighed skal ses i lyset af skyldnerens samlede husstand. Et aktiv, der ikke er nødvendigt for skyldneren selv, f.eks. seng nr. 2, kan være nødvendigt for skyldnerens samlever. Har skyldneren børn, skal der også tages hensyn disses særlige behov, jf. f.eks. U 1982.195/1 V, hvor en enlig mor til 4 børn kunne udtage en dybfryser under hensyn til skyldnerens personlige forhold, samt at et sådant aktiv i dag er en almindeligt forekommende brugsgenstand i en husholdning.²⁹ I betænkningen til retsplejeloven fra 1971 anføres det, at også skyldnerens mulighed for at nyde godt af ægtefællens aktiver kan medføre, at han reelt er ude af stand til at udtage noget i medfør af § 509.³⁰ En manglende udtagelsesret som følge af at man kan bruge en samlevendes aktiver, er ikke begrænset til husstande, hvor der foreligger en retlig forsørgelsespligt.³¹ Der behøver alene at foreligge en faktisk forsørgelsesrelation.³² Også ugifte samlevende, forældre, plejeforældre og lignende fællesskaber af familiemæssig karakter statuerer en husstand i § 509's forstand.³³ Et større kollektiv vil dog næppe

²⁵ Jf. Eyben og Møgelvang-Hansen: Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret, s. 75.

²⁶ Se hertil U 1991.474 V.

²⁷ Se nærmere herom nedenfor i afsnit 3.2.1.2 vedrørende beskedenhedskriteriet.

²⁸ Jf. Larsen: Praktisk fogedret, s. 198.

²⁹ Fogedretten, der i 1. instans havde nægtet udlæg, bemærkede, at fryseren ikke kunne anses for omfattet af transgbeneficiet, under henvisning til blandt andet det forhold, at ingen af skyldnerens børn var spædbørn.

³⁰ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 73.

³¹ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 411.

³² Ibid.

³³ Jf. Gomard, Kistrup, Lindencrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 109.

falde under betegnelsen husstand henset til disses særlige karakter, da de kan bestå af flere selvstændige husstande i et økonomisk fællesskab.³⁴ I situationer hvor skyldneren har mulighed for at anvende aktiver tilhørende et andet medlem af husstanden til opretholdelsen af det beskedne hjem, skal fogeden, inden han foretager udlæg i skyldnerens aktiver, også vurdere, om forholdet har en så fast karakter, at skyldneren også forventes at kunne regne med at kunne anvende disse aktiver i fremtiden.³⁵ Et særligt problemområde i denne henseende, er den stigende tendens til, særligt for studerende, at flytte sammen i lejebol, som bofæller, med den hensigt at dele udgifterne til husleje og forbrug. Ofte kender de samboende ikke hinanden forinden, ligesom deres indbyrdes forhold kan variere fra alt til at være nære venner og have et familielignende fællesskab, til alene at være af pragmatisk karakter, hvor bofællernes økonomi holdes fuldstændig adskilt. Det vil her være fogedens opgave at vurdere, hvorvidt der indbyrdes mellem de to bofæller foreligger en faktisk forsørgelsesrelation. I situationer hvor det er skyldnerens bofælle, der har stillet aktiver til rådighed for skyldneren, skal der endvidere tages højde for, i hvilket omfang skyldneren kan regne med disse aktiver i fremtiden. Hvor langt frem i tid man skal kunne regne med disse aktiver, kan der ikke sættes klare grænser for, og må vurderes på individuel basis. Ved bofællesskaber må der formentlig være en formodning for, at disse husstande har en mere midlertidig karakter end ægtefæller og ugifte samlevende. Står det således klart, at et medlem af husstanden forventes at flytte inden for de næste år, kan det synes uhensigtsmæssigt at fratage skyldneren hele hans indbo, således han ikke selv kan opretholde hvad der svarer til et beskedent hjem efter bofællens fraflytning. Ligeledes må fogeden også være påpasselig med at tillade udlæg i aktiver, hvor skyldneren nyligt er kommet i forhold med- og er flyttet sammen med en samlever, der kan stille aktiver til rådighed, da der vil foreligge uvished om forholdets faste karakter.

Af mere nutidig relevans er spørgsmålet om, hvorvidt mobiltelefoner er omfattet, og af særlig interesse for kreditorerne: smartphones. Smartphones kan fås i mange forskellige prisklasser og bærer også præg af at have mange nødvendige og praktiske funktioner udover de basale kommunikationsfunktioner. Den trykte praksis på området er meget beskeden. 2 landsretskendelser om smartphones foreligger dog tilbage fra 2014, begge vedrørende iPhone 5-telefoner.

I U 2014.2268 Ø ophævede landsretten fogedrettens kendelse om at en 1 år gammel iPhone 5 ikke kunne gøres til genstand for udlæg i medfør af retsplejelovens § 509 og hjemviste sagen til foretagelse af udlæg. Fogedretten havde nægtet at foretage udlæg under hensyn til værdien af en brugt telefon og det forhold at *»Efter nutidig opfattelse og brugsmulighed er en smartphone med tilhørende faciliteter som »lommecomputer« ikke sjældent en persons eneste praktisk anvendelige mulighed for kontakt til omverdenen, herunder offentlige myndigheder, som i stigende grad kun kan kontaktes digitalt«*. Landsretten begrundede deres omgørelse alene med at fastslå, at en iPhone 5 ikke kan anses for nødvendig til opretholdelse af et beskedent hjem efter retsplejelovens § 509.

I U 2014.2236 V havde fogedretten ligeledes anset en 1 år gammel iPhone 5 for omfattet af retsplejelovens § 509. Landsretten fastslog, at telefonen ikke kunne udtages som erhvervsaktiv efter stk. 3, og at den ikke kunne anses for nødvendig til opretholdelse af et beskedent hjem og en beskeden levestandard, hvorfor den ikke var udlægsfritaget.

Ud fra dette kan altså slutes, at landsretspraksis er tilbageholdende med at omfatte mobiltelefoner inden for transgbeneficiet, mens fogedretterne i første instans var af modsatte opfattelse ud fra betragtninger om aktivets nødvendighed og værdi. Kendelserne er efterhånden 8 år gamle, hvorfor man

³⁴ Ibid.

³⁵ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 73.

i lyset af bestemmelsens behov for dynamisk fortolkning, skal være påpasselig med at tillægge dem for stor præjudikatværdi.³⁶ Den stigende digitalisering af samfundet, som også anført af fogedretten i U 2014.2268 Ø, som citeret ovenfor, øger behovet for en smartphone i dagligdagen. Aktuelt kan der konkret nævnes behovet for, under covid-19 pandemien, at kunne fremvise en negativ covid-19 test. I den forbindelse var der udviklet særlige apps til fremvisning af disse. Kan en sådan test ikke fremvises, er borgeren forhindret i at kunne foretage mange af sine normale gøremål. Det er sådanne udviklinger, der netop rykker den samfundsmæssige opfattelse af nødvendige aktiver i det beskedne hjem, og er derfor et hensyn fogedretten skal inddrage i deres overvejelser, hver gang der anmodes om udlæg i et aktiv. Overordnet set, må den centrale vurdering ved smartphones være, hvorvidt de har en værdi, der gør, at de ikke kan omfattes af trangsbeneficiet, jf. nedenfor om kravet om beskeden karakter. Det er min opfattelse, at smartphones generelt opfylder nødvendighedsbetingelsen. Derfor vil smartphones af ældre årgang og alder, således ofte ikke være udlægsegne på grund af deres beskedne værdi sammenholdt med deres nytteværdi for skyldneren.³⁷

Ejer skyldneren aktiver, der på den ene eller anden måde er disponeret over med den virkning, at han ikke længere er i besiddelse af dem, bevirker det, at aktiverne ikke kan anses for nødvendige for skyldneren eller hans husstand.³⁸ Det kunne eksempelvis være, hvor skyldneren har opmagasineret dele af sit indbo, har håndpantset, udlånt eller udlejet det. Aktiverne vil i så fald kunne tjene som genstand for udlæg. I FM 1998.156/2 Ø kunne rekvirenten, et flyttefirma, gøre udlæg i opmagasineret bohav, som de havde tilbageholdsret i. Trangsbeneficiet kan således ikke påberåbes i tilfælde hvor fordringshaveren har tilbageholdsret i aktivet, eller hvor aktivet er rådighedsberøvet i medfør af en håndpantsetning.³⁹

3.2.1.2 Beskedenhedskriteriet

Aktivt skal desuden være af *beskeden karakter*. Kriteriets skal ses i sammenhæng med retsplejelovens § 507, hvorefter genstande, for at være udlægsegne, skal have en værdi jf. afsnit 2.2 ovenfor.⁴⁰ Den i ordlyden valgte afgrænsning af aktiverne til alene at være af beskeden karakter sigter på at undtage aktiver, der kan betegnes som luksuriøse eller ekstravagante, fra trangsbeneficiet, uagtet om de er nødvendige for husstanden. Skyldneren skal således ikke have adgang til at unddrage sine kreditorer deres adgang til fyldestgørelse ved at placere sin formue således, at han alene besidder yderst værdifuldt nødvendigt indbo. Som anført i afsnit 3.1 blev udtrykket »tarveligt hjem« erstattet med »beskedent hjem«. Ændringen blev i betænkningen begrundet med et ønske om at udvide rammerne for udtagelsesretten.⁴¹ Dog bliver adjektivet »beskeden« defineret som ”*Jævn og simpel, uden præg af luksus eller velstand*”⁴², hvorfor der fortsat er tale om en lav mindstestandard. Det er fortsat en såkaldt retlig standard, og det er dermed den samfundsmæssige opfattelse, der er afgørende for vurderingen, og skal sammenholdes med velfærdsstigningen. Konkret skal fogeden tage stilling til om aktivets værdi står i misforhold til hvad der normalt opfattes som hørende til et beskedent hjem. Eksempelvis vil nyere og dyrere fjernsyn, selvom aktivets funktion og nødvendighed kan indeholdes i et beskedent hjem, ikke være undtaget fra udlæg, jf. hertil U 2006.2926 Ø som nævnt ovenfor, hvor et B&O fjernsyn med tilbehør til 18.000 kr. ikke kunne udtages, henset til aktivets værdi.

³⁶ Jf. Andersen: Tvangsfuldbyrdelse, s. 203.

³⁷ Om udlægsegnehed som følge af værdi, se afsnit 2.2.

³⁸ Eyben og Møgelvang-Hansen: Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret, s. 77.

³⁹ Gomard, Kistrup, Lindencrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 151.

⁴⁰ Se også Larsen: Praktisk fogedret, s. 198.

⁴¹ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 73.

⁴² Jf. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=beskeden> besøgt d. 25.03.2022.

Ved udlæg i rede penge og bankindeståender skal fogeden ligeledes iagttage transgbeneficiet. Skyldneren har ret til at udtage nok penge til at kunne dække sine nødvendige udgifter, såsom husleje, mad, børnebidrag o.lign., indtil næste lønningsdag. Det er fast praksis, at skyldneren har ret til at beholde nok midler til at forsørge sig selv, og om nødvendigt, de øvrige medlemmer af husstanden.⁴³ Til brug for vurderingen heraf, vil fogeden være nødsaget til at spørge ind til skyldnerens forventede (rimelige) udgifter for resten af måneden. Fogedretten udtalte i FM 2002.110/2 V at § 509 eller dennes analogi også medfører, at en skyldner har ret til at udtage et beløb til brug for at genopbygge et beskedent hjem. Det bør hertil nævnes, at konteksten var, at skyldneren havde påsat en brand i hans eget hjem, hvorfor han ikke modtog dækning fra sin forsikring. Også modtagne forsikringssummer bestemt til at dække genanskaffelse af transgbeneficieaktiver anses for beskyttede efter § 509, jf. U 1987.962/2 V. En del af forsikringssummen vil stadig kunne gøres til genstand for udlæg i det omfang summen overstiger hvad der skønnes nødvendigt til genanskaffelse af aktiver til opretholdelse af beskedent hjem, eller hvor forsikringssummen tilsigter genanskaffelse af et aktiv, der ikke er omfattet af § 509.

3.2.1.3 Substitutionsprincippet

Substitutionsprincippets eksistens er omstridt i både teori og praksis. Den centrale problemstilling, hvor princippet kommer i spil, er i situationer, hvor skyldneren ejer en værdifuld genstand, der er nødvendig til opretholdelse af det beskedne hjem. Ejer skyldneren således en ny luksuriøs hæve/sænkeseng som den eneste seng i husstanden, og dette i øvrigt er den eneste værdifulde genstand, vil kreditoren have interesse i at kunne gøre udlæg heri. Anerkendelse af substitutionsprincippet medfører, at udlæg i aktiver, der i kraft af deres funktion hører under transgbeneficiet, men hvis værdi står i misforhold hertil, skal gøres betingede af, at kreditor stiller et tilsvarende aktiv af mere beskedent værdi til rådighed for skyldneren. Herved undgår skyldneren at blive bragt i en situation, hvor han f.eks. skal sove på gulvet, fordi hans eneste værdifulde aktiv var en seng. Princippet synes derfor at være i tråd med de beskyttelsehensyn, som transgbeneficiet skal værne omkring. Omvendt lægger det hindringer for kreditorens ret til udlæg, da det påhviler kreditoren at bekoste og stille en substitut til rådighed for skyldneren. Det vil medføre, at udlæg i værdifulde transgbeneficieaktiver bliver mindre attraktive, og som afledt effekt heraf give skyldneren en større beskyttelse end tilsigtet. Betænkningen fra 1971 forholder sig anerkendende overfor, at princippet skulle kunne gøres gældende, idét der anføres » *Også et tilbud fra kreditor om at stille en mindre værdifuld genstand til skyldnerens disposition kan efter omstændighederne bevirke, at hans egen mere værdifulde ting ikke er nødvendig for ham og derfor kan gøres til genstand for udlæg*«. ⁴⁴ Forarbejderne hjemler således principielt adgang til substitution. Trykt praksis på området er i dag stadig yderst begrænset. Der foreligger 2 særligt relevante landsretskendelser der peger i hver sin retning: U 1986/1 Ø og U 1988.715 V.

I U 1986.965/1 Ø hjemviste Østre Landsret en sag til fornyet behandling, hvor fogedretten havde afvist substitution af en værdifuld lædersofa og et marmorsofabord. Landsretten udtalte, at der hverken i ordlyd eller forarbejder var noget til hinder for at tillade substitution af transgbeneficieaktiver. Grundet manglende oplysninger om hvorvidt udlægsbetingelserne var opfyldt, kunne landsretten ikke træffe afgørelse om udlæg, hvorfor sagen blev hjemvist.

I U 1988.715 V var der solgt en vandseng med ejendomsforbehold, som rekvirenten begærede sig sat i besiddelse af. Et af spørgsmålene var, hvorvidt vandsengen var omfattet af transgbeneficiet, og i så fald om der kunne tillades substitution af vandsengen. Fogedretten fandt sengen omfattet af retsplejelovens § 509, stk. 1, men afviste at substitution kunne finde sted under hensyntagen til vandsengens

⁴³ Jf. bl.a. U 1993.794 V, FM 2005.3797 Ø og U 2012.1081 H.

⁴⁴ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 73.

værdi på tilbagetagelsestidspunktet. Landsretten forholdt sig til substitutionsspørgsmålet og konkluderede, at et sådant princip under de nugældende samfundsforhold ikke kunne fastholdes.

Substitutionsretten omtales derudover kort i U 1985.453/1 Ø, der omhandlede en tilbagetageelse af et fryse/køleskab solgt med ejendomsforbehold. Fogedretten havde i deres kendelse anført »[...] og idet der ikke i det foreliggende tilfælde fandtes at tilkomme kærrende nogen ombytningsret [bestemte fogedretten], at den begærede indsættelsesforretning ikke kunne fremmes.«. Spørgsmålet om ombytningsretten blev ikke behandlet af landsretten, der alene afviste at fremme forretningen med den begrundelse, at aktivet var omfattet af transgbeneficiet. Det må således konkluderes, at spørgsmålet om substitutionsprincippet eksistens på nuværende tidspunkt er uafklaret i retspraksis, eftersom afgørelserne er uforenelige.

Princippet er ligeledes omstridt i teorien. Bernhard Gomard og Michael Kistrup afviser, at princippet kan anvendes i dag i overensstemmelse med landsretten i U 1988.715 V.⁴⁵ Dette argumenteres der for under henvisning til, at udvidelsen af transgbeneficiet og den sociale bistandslovgivning gør substitution unødvendigt, da skyldneren i værste fald kan få den fornødne hjælp hos socialforvaltningen.⁴⁶ Henrik Rothe lægger uden videre til grund, at substitutionsprincippet ikke længere findes.⁴⁷ Jørgen Nørgaard udleder af U 1985.453/1 Ø, at landsretten *klart* tager afstand fra at fortolke den daværende kredittøbslovs § 24⁴⁸ således at der, i henhold til beskyttelsen i retsplejelovens § 509, skulle være mulighed for substitution.⁴⁹ Boris Hansen mener, at man næppe kan drage så endegyldige konklusioner fra den forholdsvist kortfattede afgørelse, der ikke udtrykkeligt tager stilling til spørgsmålet.⁵⁰ Jeg må erklære mig enig i Boris Hansens opfattelse heraf. Blandt tilhængere af princippet findes Jens Anker Andersen, der mener at princippet efter omstændighederne stadig bør kunne gøres gældende, da man ved udlæg i aktiver, der efter deres funktion er nødvendige for skyldneren, ellers er fuldt ud afhængig af, at de sociale myndigheder er i stand til at løse skyldnerens herved opståede problemer.⁵¹ Problematikken eksemplificeres af Anker Andersen ved udlægsforretninger, der foretages fredag eftermiddag, hvor skyldneren kan have svært ved at komme i kontakt med myndighederne og få den nødvendige hjælp.⁵² En sådan problemstilling vil yderst sjældent forekomme i praksis, da langt de fleste udlæg til forauktionering ikke medfører øjeblikkelig rådighedsberøvelse af aktivet inden selve auktionsforretningen⁵³, ligesom det også må anses som hørende til sjældenhederne, at en skyldners eneste værdifulde aktiv er et transgbeneficieaktiv. Ikke desto mindre er det et interessant principielt spørgsmål, da det i et ekstremt tilfælde kunne være et spørgsmål om hvorvidt man kan efterlade en skyldner uden tøj, såfremt dette var hans eneste klæder, og disse var det eneste værdifulde aktiv han ejede?

Det er min opfattelse, at substitutionsprincippet næppe helt bør afskaffes. For det første mener jeg, at landsrettens rationale i U 1988.715 V, om at skyldneren blot kan søge hjælp hos de sociale myndigheder, ikke harmonerer med et af kerneformålene med transgbeneficiet: at sikre skyldneren et eksistensminimum. Transgbeneficiereglerne er netop til for at tilgodese de sociale hensyn til skyldneren,

⁴⁵ Jf. Gomard, Kistrup, Lindencrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 113.

⁴⁶ Se ligeledes Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 409.

⁴⁷ Jf. Rothe: I fogedretten, s. 102.

⁴⁸ Den nugældende indholdsmæssigt tilsvarende bestemmelse findes i dag i § 36 stk. 3 i lovbekendtgørelse nr. 817 af den 6. august 2019 Kredittøbsloven.

⁴⁹ Jf. Nørgaard i FM 1987.65.

⁵⁰ Jf. Hansen i FM 1987.80.

⁵¹ Jf. Andersen: Tvangsfuldbyrdelse, s. 183.

⁵² Ibid.

⁵³ Som hjemlet adgang til i retsplejelovens § 523. Det er fogedretten, der træffer bestemmelse herom.

således at han har muligheden for, som minimum, at opretholde en beskeden levestandard efter en udlægsforretning. Det forekommer mig uhensigtsmæssigt at efterlade ham uden lys i lejligheden fordi man har taget lysekronen, den eneste lyskilde, eller at lade ham sove på gulvet weekenden over, fordi man fredag eftermiddag har taget sengen. Dermed forringes hans retskrav på et beskedent hjem, alene fordi han eksempelvis ejede et aktiv, der viste sig at være antikt eller på anden vis være af særlig værdi. Bestemmelsen har endvidere også det sigte, at skyldneren, som følge af et udestående med en enkelt kreditor, ikke skal blive en belastning for samfundet ved at blive tvunget til at søge bistand.⁵⁴ Det vil medføre, at en enkelt kreditors interesser tilgodeses på bekostning af samfundets og i forlængelse heraf skatteydernes interesser, hvilket næppe har været lovgivers hensigt.

For det andet bør der ved vurderingen også skeles til retstilstanden i forhold til udlæg i rede penge jf. ovenfor. Her er der i praksis og teori enighed om, at udlæg i f.eks. et bankindestående eller kontanter kun kan gøres for det beløb, der overstiger, hvad skyldneren skal bruge til at dække faste udgifter indtil næste lønningsdag.⁵⁵ I disse situationer har skyldneren ret til at udtage penge til at opretholde den beskeden levelfod. Følger man landsrettens argumentation, bør der også i disse tilfælde kunne foretages udlæg i hele skyldnerens bankindestående eller kontantbeholdning under henvisning til, at denne blot kan søge økonomisk hjælp fra de sociale myndigheder – en antagelse der ikke er forenelig med gældende praksis.

Slutteligt må de modstridende hensyn, der er centrale ved udlægsspørgsmål, igen sammenholdes: Kreditors ret til fyldestgørelse over for skyldnerens krav på et eksistensminimum. Står en foged i en situation, hvor det findes betænkeligt at fratage skyldneren et nødvendigt transgbeneficieaktiv, men hvor værdien af aktivet på samme tid står i misforhold til, hvad et beskedent hjem og levelfod kan rumme, synes den mest hensigtsmæssige middevej at være, som Boris Hansen anfører i U 1986 B s.255, at *»substitutionsprincippet må anses stadig at gælde i de sjældne tilfælde, hvor hverken fremme eller nægtelse af udlæg vil være rimeligt»*.⁵⁶

Mens fjernsyn- og radioapparater i praksis er set falde udenfor retsplejelovens § 509, stk. 1 på baggrund af disses værdi, fastslår praksis samtidig, at fjernsyn med beskeden salgsværdi funktionsmæssigt er omfattet af bestemmelsen, jf. afsnit 3.2.1.1. Når der imidlertid ikke anvendes substitution i disse tilfælde, og de teoretiske diskussioner altid centrerer sig om aktiver, der er helt afgørende for skyldnerens levelfod, såsom senge og køleskabe, rejser det et spørgsmål om, hvorvidt man i så fald er nødt til at kategorisere og rangere transgbeneficieaktiver efter, hvor essentielle de er for skyldnerens hjem. Som Nørgaard anfører, er det i forvejen vanskeligt at arbejde med den flydende grænse mellem aktiver, der er omfattet af transgbeneficiet, og aktiver der ikke er.⁵⁷ Hvis man herved tilføjer endnu et skønspregt element, nemlig en gradbøjning af nødvendighedskravet, vil dette som en uundgåelig følge gøre retstilstanden mere usikker og endda måske forekomme tilfældig – i hvert fald indtil praksis på området foreligger. Ikke desto mindre er det min opfattelse, at en sådan tilgang til substitutionsprincippet er den mest hensigtsmæssige måde at imødekomme problematikken omkring værdifulde transgbeneficieaktiver under hensyntagen til formålet med bestemmelsen, de modstridende parter interesser og overensstemmelse med gældende praksis.

⁵⁴ Se hertil Munch-Petersen: Tvangsfuldbyrdelse og foreløbige retsmidler, s. 92 *»Dette skyldes ikke blot et humant Hensyn til Skyldneren selv, men ogsaa et socialt Hensyn, idet Samfundet er interesseret i, at dets Medlemmer ikke ligefrem bringes til Tiggerstaven og saaledes maaske kommer til at falde det offentlige til Byrde.»*

⁵⁵ Jf. bl.a. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 409ff og Gomard: Kommenteret retsplejelov, Bruxelles I-forordning : Lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012, s. 219 med henvisninger.

⁵⁶ Som også møder støtte fra og citeres af Jens Anker Andersen i FM 1987.78.

⁵⁷ Jf. FM 1987.65.

I relation til andelsboliger, der behandles i følgende afsnit, må substitutionsprincippet afvises at kunne gøres gældende, dels fordi et udlæg heri ikke vil involvere en øjeblikkelig fratagelse af skyldnerens råderet over denne, men også fordi det markant vil forringe kreditorernes muligheder for at gøre udlæg i andelsboligandele, hvis der skulle stilles en anden andels- eller lejebolig til rådighed for skyldneren. Hertil kommer, at hvis man forringer adgangen til udlæg for en kreditor, og hermed også en kreditor med pantsikkerhed i andelen, svækker man afgørende andelsboligens mulighed for at danne grundlag for finansiering.⁵⁸ For så vidt angår skyldnerens position efter et udlæg, må vanskelighederne forbundet med tilflytning i nyt lejemål påhvile ham selv, idet han selv har bedst mulighed for at afpasse sit boligvalg med sin økonomiske situation.⁵⁹

3.2.2 § 509, stk. 2 - Andelsboliger

En andel i en andelsboligforening eller en aktie eller anpart i et boligaktie- eller anpartsselskab kan efter omstændighederne undtages fra udlæg i medfør af retsplejelovens § 509, stk. 2. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

»§ 509, stk. 2

En andel i en andelsboligforening eller en aktie eller anpart i et boligaktieselskab eller et boligpartsselskab omfattet af kapitel III i lov om andelsboligforeninger og andre boligfællesskaber, der er forbundet med brugsret til en bolig, kan kun undtages fra udlæg i medfør af stk. 1, hvis boligen efter sin størrelse og indretning alene opfylder de sædvanlige krav til en beskeden bolig, der under hensyn til skyldneren og hans husstand med rimelighed kan stilles, og aktivet ved tvangsfuldbyrdelse må antages ikke at indbringe et beløb, der klart overstiger udgiften ved overtagelse af en passende almen bolig eller leje- eller andelsbolig.«⁶⁰

Som ordlyden er formuleret, er hovedreglen, at andele i andelsboligforeninger som udgangspunkt ikke er omfattet af transbeneficiet, og at der derfor kan gøres udlæg i disse. Andelen kan dog være undtaget fra udlæg, og dermed omfattet af stk. 1, hvis boligen opfylder de i bestemmelsen anførte betingelser og kriterier.

Før i tiden var det antaget, at der ikke kunne gøres udlæg i andele i andelsboligforeninger, hvis disse i vedtægtsbestemmelserne havde klausuler om udelukkelse af udlæg.⁶¹ Denne antagelse blev aflivet af højesteret i U 1996.1478 H, der slog fast at der kunne ske udlæg i en andel i en andelsboligforening. Som reaktion på dette blev § 6 a indsat i andelsboligforeningsloven i 1997. Det er igen nu muligt, efter lovændringen i 2004⁶², at foretage udlæg i andele, idét det nu udtrykkeligt fremgår af andelsboligforeningslovens⁶³ § 6 a, at udlæg kan foretages uanset modstående vedtægtsbestemmelser.

Udlæg i andele i andelsboligforeninger adskiller sig fra et almindeligt udlæg i fast ejendom, ved at der reelt er tale om et udlæg i andelshaverens fordring mod andelsboligforeningen, til hvilken der er knyttet en brugsret til en lejlighed. Et udlæg i en andel vil kunne realiseres gennem en tvangsauktion, forudsat at reglerne om forudgående tvangssalg i retsplejelovens §§ 559 a-c er iagttagede.

⁵⁸ Se også Betænkning nr. 1421 fra 2002 om pant og udlæg i andelslejligheder, afgivet af en arbejdsgruppe under Erhvervs- og Boligstyrelsen s. 225.

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Mine fremhævelser.

⁶¹ Jf. Eyben og Møgelvang-Hansen: Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret, s. 81.

⁶² Lov nr. 216 af den 31. marts 2004 om ændring af tinglysningsloven, retsplejeloven og konkursloven.

⁶³ Lovbekendtgørelse nr. 1281 af den 28. august 2020 Andelsboligforeningsloven.

I relation til trangsbeneficiet, kan adgangen til udlæg overordnet opsummeres til at foreligge, når andelen har en høj værdi eller er større eller mere ekstravagant end nødvendigt for skyldneren og hans husstand.⁶⁴

Arbejdsgruppen bag lovændringen havde overvejet om der burde indføres beløbsgrænser direkte i bestemmelsen, lig den der findes i § 509, stk. 3, men fandt at dette »[...] ville modvirke en samlet og mere nuanceret bedømmelse af de relevante kriterier, hvor der f.eks. er mulighed for at acceptere større eller mindre værdier, alt efter vægten af hensynet til familiens boligbehov og muligheden for at opfylde det på en rimelig måde.«⁶⁵ Konsekvensen heraf er, at bestemmelsen, som den er udformet, åbner op for et meget bredt og usikkert skøn. Der skal ved hensynsafvejningen lægges vægt på, at det sociale hensyn til skyldneren vejere tungt, når spørgsmålet angår skyldnerens bolig.⁶⁶

For at belyse retstilstanden vil der i det følgende blive gengivet en række afgørelser på området, som vil blive inddraget i den efterfølgende fremstilling af bestemmelsens indhold:

I U 2005.3043 Ø blev en 2-værelses andelsbolig på 62 m² beboet af én person med en andelsværdi på 41.100 kr. fritaget fra udlæg, under henvisning til trangsbeneficiet i § 509, stk. 2.

I U 2005.3067 Ø blev en 3-værelses andelsbolig med et areal på 72 m² vurderet omfattet af trangsbeneficiet i retsplejelovens § 509, stk. 2, jf. stk. 1 og dermed fritaget fra udlæg. Skyldneren boede alene i boligen, og andelsværdien var 59.000 kr.

I FM 1-2005-3745 blev der foretaget udlæg i en 3-værelses andelsbolig på 74 m² beboet af 2 personer. Landsretten bemærkede at boligen efter sin indretning og størrelse opfyldte kravene til at være en beskeden bolig, men at udlæg ikke kunne nægtes under hensyn til nettoværdien af andelsboligen, der kunne opgøres til 75.000 kr. efter fradrag af omkostningerne til tvangsrealisation.

I U 2007.2571 Ø blev en andelsbolig på 165 m², der blev beboet af 4 personer, vurderet udlægsejnet på trods af en værdi på udlægstidspunktet på alene 1.950 kr. Landsretten lagde til grund at udlæg ikke kunne nægtes under henvisning til boligens værdi alene, idét den ikke efter sin størrelse og indretning kunne anses for en beskeden bolig.

I U 2015.1110 Ø hjemviste landsretten sagen til fornyet behandling, da de ikke på det foreliggende grundlag kunne afvise, at en andelsbolig på 99 m² til skyldneren, hans søn og 2 weekendbørn ikke var fritaget for udlæg, hverken under hensyn til boligens størrelse og indretning eller værdi.

I U 2015.2404 Ø var der tale om en 4-værelses andelsbolig i form af et rækkehus på 109 m². Andelsboligen blev beboet af skyldneren og dennes 19-årige søn og havde en aktuel værdi på 26.351 kr. Landsretten ophævede det af byretten foretagne udlæg i andelsboligen, under hensyntagen til boligens størrelse og indretning.

I U 2020.2205 H blev der foretaget udlæg i en andelsbolig på ca. 125 m² med 4 beboere, hvoraf 2 af disse var børn. Udlægsfritagelsen blev nægtet på baggrund andelsboligens værdi.

⁶⁴ Jf. Larsen: Praktisk fogedret, s. 175.

⁶⁵ Jf. Betænkning nr. 1421 fra 2002 om pant og udlæg i andelslejligheder, afgivet af en arbejdsgruppe under Erhvervs- og Boligstyrelsen s. 224.

⁶⁶ Ibid. s. 222.

Som det fremgår af ordlyden, stilles der 2 kumulative betingelser for at undtage andelen fra udlæg. For overblikkets skyld vil de 2 betingelser behandles hver for sig i det følgende.

3.2.2.1 Boligens størrelse og indretning

Boligens størrelse og indretning må efter ordlyden alene opfylde de sædvanlige krav til en beskeden bolig, som der med rimelighed kan stilles, under hensyntagen til skyldneren og hans øvrige husstand. Er boligen således for stor til husstanden eller for luksuriøst indrettet, vil den ikke kunne fritages fra udlæg, uanset at værdien måtte være beskeden. Ved vurdering af boligens størrelse må den relevante parameter være boligens areal. Antallet af værelser kan også være af relevans for vurderingen af boligens karakter.⁶⁷ Fogeden skal ved vurderingen inddrage relevante konkrete hensyn til skyldneren og hans husstand, således der formentlig må sættes en højere grænse ved arealbetraktningen, hvis et medlem af husstanden har særlige behov, f.eks. fordi vedkommende er kørestolsbruger. Danner husstandens to beboere par, vil der på samme vis heller ikke være behov for lige så mange værelser, som hvis den ene havde været et barn. Der opereres med samme husstandsbegreb som i stk. 1, behandlet ovenfor under afsnit 3.2.1.1.

Under henvisning til arbejdsgruppens bemærkninger om beløbsgrænser, som citeret ovenfor, bør man være påpasselig med at opstille grænserne for boligens størrelse for skematisk, da vurderingen kræver en samlet helhedsbedømmelse. Alligevel er det, af praktiske hensyn, ønskværdigt for både fogeden og for parterne, at kunne opstille nogle generelle retningslinjer til vurderingen.

En bolig vil som udgangspunkt bestå af minimum et værelse, et køkken og et badeværelse. Der må således sættes et startpunkt, der tager højde for, at i hvert fald køkken- og toiletfaciliteter skal være tilgængelige for husstanden, uanset hvor mange beboere der er. Herefter bør der tillægges et skønsmæssigt fastsat antal kvadratmeter per ekstra beboer i husstanden. Der må skulle tillægges en smule mere end blot til et ekstra værelse til hver yderligere beboer, da der skal tages højde for et større stue- og køkkenbehov. Ud fra ovennævnte praksis må det konkluderes, at skønnet er særdeles bredt. Hvor landsretten i U 2015.1110 Ø ikke kunne afvise, at 99 m² til 2 beboere og 2 yderligere weekendbørn kunne være under grænsen, kunne de samme år i U 2015.2404 Ø vurdere en større bolig på 109 m² til to beboere omfattet. Det synes derfor ikke muligt at kunne udlede en konkret rettesnor til vurderingen af størrelsen ud fra praksis. Til hjælp kan man dog skele til reglerne i Boligstøtteleven.⁶⁸ I dennes § 12, stk. 2 fremgår det, at boligstøttens størrelse fastsættes ud fra et bruttoareal på 65 m² for én person med tillæg af 20 m² for hver yderligere beboer. Er en beboer i husstanden stærkt bevægelsehæmmet tillægges yderligere 10 m², således bruttoarealet bliver 75 m² for én beboer, og 20 m² yderligere for hver øvrig beboer, jf. bestemmelsen stk. 3. Lovgiver har på dette område klart signaleret, hvor grænserne for en passende bolig går, også under hensyntagen til yderligere beboere og husstandens særlige behov. Det vil således udmærke sig som et udgangspunkt for fogeden, hvorefter han dog, i tråd med praksis, må tildeles et bredt skøn for så vidt angår den konkrete vurdering. Efter det for mig oplyste, er den generelle praksis hos fogedretten i Aarhus, at en andelslejlighed antages at være beskeden, hvis antallet af værelser svarer til beboere, dog med 2 værelser hvis der kun er én beboer, forudsat der ikke er foretaget ekstraordinære forbedringer. Ved Københavns fogedret antages det, i tråd med reglerne om boligstøtte, at lejligheder over 65 m² til én person, med tillæg af 20 m² per ekstra beboer, ikke er beskeden.

⁶⁷ Af modsat opfattelse, se Jakob Iuel Lunøe i ET 2008.76.

⁶⁸ Lovbekendtgørelse nr. 229 af den 12. februar 2021 om individuel boligstøtte.

Indretningen af boligen kan også ifølge ordlyden medføre, at den ikke betragtes som beskeden. Betænkningen⁶⁹ behandler ikke vurderingen af hverken størrelse eller indretningen af boligen, men lægger i stedet fokus på at redegøre for hvordan andelens værdi bør fastslås. Det giver et indtryk af, at det var arbejdsgruppens opfattelse, at der er tilstrækkelig sammenhæng mellem boligens størrelse og værdi, til at disse kan behandles samlet. En sådan betragtning er dog ikke holdbar eller i overensstemmelse med praksis, idét der, jf. eksemplerne ovenfor, ses klare tilfælde, hvor udlæg foretages på trods af beskeden andelsværdi. Ordvalget *indretning* henleder opmærksomheden på både boligens udformning og dens stand. Antallet af værelser kan, som nævnt ovenfor, indgå i vurderingen. Disse har dog ofte sammenhæng med boligens størrelse, og skal derfor vurderes i sammenhæng med arealet. Indeholder boligen dog langt flere værelser end nødvendigt for husstanden, taler dette for, at boligen ikke er beskeden. Det er dog alene ét lod i den samlede vægtskål af momenter. Hvis det i praksis accepteres, at skyldneren foruden et soveværelse må have en stue, kan man som tommelfingerregel sige, at boligen er beskeden, hvis den har værelser svarende til antallet af beboere plus ét ekstra værelse til fællesbrug, således en husstand med 2 personer i hvert fald kan udtage en bolig med op til 3 værelser. Boligens stand skal også inddrages i vurderingen. Er der således tale om en bolig af beskeden størrelse, men som i øvrigt fremstår fuldstændig nyrenoveret, vil boligen formentligt også af denne årsag kunne falde uden for bestemmelsen. Der foreligger umiddelbart ikke praksis, hvor indretningen har været det afgørende moment, men dette hænger formentlig sammen med, at en nyrenoveret bolig ofte vil have en værdi, der udelukker udlægsfritagelse, jf. lige nedenfor. I så fald er det mere oplagt for fogedretten at afvise udlægsfritagelsen af denne grund. Af disse grunde må indretningen af boligen sjældent være central ved vurderingen af udlægsfritagelse, og derfor sjældent i sig selv hindre udlægsfritagelse.⁷⁰

3.2.2.2 Aktivets værdi

Aktivets værdi er den anden afgørende parameter, der bestemmer, hvorvidt andelen vil være fritaget for udlæg. Som bestemmelsens sidste led anfører, hedder det at *»aktivet ved tvangsfuldbyrdelse må antages ikke at indbringe et beløb, der klart overstiger udgiften ved overtagelse af en passende almen bolig eller leje- eller andelsbolig.«*. Betingelsen indebærer, at en kreditor ikke skal afskæres fra at få udlæg i en andelsbolig der, selv om den har en beskeden størrelse og indretning, har en ganske høj værdi, eksempelvis på grund af beliggenhed eller stigning i huspriser i øvrigt. Det ville forekomme urimeligt at lade kreditorer gå tomhændede fra en fogedforretning, mens en skyldner fik lov til at sidde inde med en andel af betydelig økonomisk værdi, som denne selv ville kunne afhænde på et senere tidspunkt. Værdien der skal tages udgangspunkt i, er værdien på udlægstidspunktet.

For det første skal værdien af andelen fastslås. I relation til bestemmelsen skal der ses på aktivets værdi ved tvangsfuldbyrdelse, nærmere forstået værdien ved en tvangsauktion. Der skal således skønnes hvor meget andelen må antages at indbringe i nettoprovenu, det vil sige efter fradrag af auktionsomkostningerne.⁷¹ Det må også tages i betragtning, at budsummerne ved tvangsauktioner i mange tilfælde kan ligge væsentligt under, hvad en bolig ville kunne sælges for i fri handel. Der må i tvivlstilfælde anmodes om bistand til fastsættelsen, evt. ved henvendelse til andelsboligforeningens bestyrelse, der kan yde bistand til opgørelse af andelens aktuelle værdi samt værdi af forbedringer og forventede istandsættelseskrav.⁷² Højesteret har i U 2020.2205 H, som kort er gengivet ovenfor, slået

⁶⁹ Betænkning nr. 1421 fra 2002 om pant og udlæg i andelslejligheder, afgivet af en arbejdsgruppe under Erhvervs- og Boligstyrelsen.

⁷⁰ Jf. hertil også Grubbe i TBB 2006.121, afsnit 2.2.

⁷¹ Se som eksempel herpå fogedretternes kendelser i U 2006.924 Ø og i TBB 2006.585.

⁷² Jf. Betænkning nr. 1421 fra 2002 om pant og udlæg i andelslejligheder, afgivet af en arbejdsgruppe under Erhvervs- og Boligstyrelsen s. 224.

fast, at andelsboligens værdi i tilfælde, hvor skyldneren ejer en ideel andel af en andelsbolig, må afgøres ud fra et husstandsprincip. Skyldneren ejede andelen i lige sameje med hans samlever. Princippet udledes af betænkningen fra 1971, hvori det anføres, at skyldnerens mulighed for at nyde godt af ægtefællens aktiver skal inddrages i vurderingen.⁷³ Anvendelsen af husstandsprincippet medførte, at der måtte tage udgangspunkt i den samlede værdi af andelsboligen ved vurderingen af om skyldnerens ideelle andel kunne udlægsfritages. Har andelen på udlægstidspunktet en negativ værdi, er dette ikke i sig selv en udlægshindring. Udlæg bør i sådanne tilfælde, hvor boligen i øvrigt ikke er udlægsfritaget pga. størrelsen eller indretningen, foretages, idét forholdene kan ændre sig.⁷⁴ Andelsværdien kan for eksempel blive opskrevet, eller boligen kan blive istandsat og forbedret.

For det andet skal den nedre grænse af provenuets forventede størrelse vurderes. Størrelsen af det estimerede tvangsauktionsprovenu skal, som det følger af ordlyden, klart overstige udgiften ved overtagelse af en passende almen bolig eller leje- eller andelsbolig. Til brug for vurderingen heraf, må der tages udgangspunkt i det nugældende boligmarked og skønnes, hvad det forventede indskud til overtagelse af en mere passende almen bolig eller leje- eller andelsbolig vil lyde på. Med de nuværende priser på boligmarkedet, må det praktiske udgangspunkt formodes at være, at der tages udgangspunkt i størrelsen på udgifterne til lejeboliger, da disse i langt de fleste tilfælde vil have de laveste udgifter forbundet med overtagelse. Bestemmelsen anvender udtrykket ”udgifter” hvorfor der må tages højde for samtlige udgifter ved fastsættelsen af størrelsen, herunder både depositum og forudbetalt husleje.⁷⁵ Det må også udledes af ordvalget »klart overstiger«, at det i tvivlstilfælde må komme skyldneren til gode, således at betingelsen for udlægsfritagelse må anses for opfyldt. Mogens Johannsen mener, at der ved vurderingen af, hvad der klart overstiger udgifterne, må skeles til lejelovgivningen, hvorefter der kan kræves huslejestigning, når huslejen er ca. 10-15% under, hvad lejen i lignende boliger ligger på.⁷⁶ Han mener således, at hvis provenuet forventes at indbringe mere end den estimerede udgift til overtagelse af passende bolig med tillæg af 10-15%, vil boligen ikke være udlægsfritaget. Skyldneren har ikke noget krav på at få udbetalt en del af provenuet til at dække sine overtagelsesudgifter, hvorfor betingelsen derfor alene må ses som en målestok for ”rimeligheden” i at tillade udlæg i hans bolig. Hvis selv en velvillig skyldner ikke ville kunne opnå nogen frigørelse af midler til betaling af hans kreditorer ved salg af sin andelsbolig og efterfølgende indflytning i en tilsvarende passende lejebolig, synes det af samme grund unødvendigt at igangsætte en tvangsfuldbyrdsproces.⁷⁷

Idét priserne på boligmarkedet konstant udvikler sig og i stor grad afhænger af placeringen, kan der ikke fastsættes konkrete mindsteværdier for andelsboligens værdi. Det må således forventes, at praksis hos de forskellige fogedretter varierer. Man kan på samme vis ikke anvende den øvrige praksis’ vurderinger direkte på et konkret tilfælde, medmindre der er tale om næsten identiske boliger af størrelse og beliggenhed samt husstande af samme størrelse og behov. I U 2005.3067 Ø fandt landsretten, at en værdi på 59.000 kr. for en andelsbolig med én beboer beliggende i København N ikke klart oversteg udgifterne til overtagelse af en mere passende bolig. I FM 1-2005-3745 blev en andelsbolig i København S med 2 beboere til en nettoværdi af 75.000 kr. vurderet til klart at overstige udgifterne til overtagelse af en passende bolig. Smertegrænsen for en bolig til én person kan således, efter rets-

⁷³ Der henvises i øvrigt til behandlingen af dette tema ovenfor i afsnit 3.2.1.1.

⁷⁴ Jf. U 2007.2571 Ø.

⁷⁵ Eyben og Møgelvang-Hansen: Kreditorfølgning: materiel foged- og konkursret, s. 76.

⁷⁶ Jf. Johannsen: Tvangsauktion over fast ejendom og andelslejligheder, s. 262 og bl.a. U 2011.1639 H.

⁷⁷ Forudsat at andelsboligen i øvrigt anses som beskeden jf. ovenfor. I modsat fald er værdien uden betydning og udlægget ville kunne fremmes, blot der forventes et overskud ved tvangsauktion jf. retsplejelovens § 507 stk. 1.

praksis, udledes at have ligget på mellem 59.000 kr. og 75.000 kr. i 2005. Sammenholdt med vurderingen af boligens størrelse og indretning, må der stilles større krav til andelsboligens forventede provenu, jo flere der bor i boligen, da udgifterne til overtagelse af anden passende bolig herved må forventes at stige tilsvarende. *Boligportal.dk* lavede i 2017 en rapport om indflytningsomkostningerne ved lejeboliger i forskellige storbyer.⁷⁸ Omkostningerne indeholdt første måneds husleje, depositum og forudbetalt husleje, og viste, at en 2-værelses lejlighed i Odense i gennemsnit kostede 32.287 kr. at flytte ind i, mens niveauet lå på hhv. 48.466 kr. og 61.879 kr. i Aarhus og København. For 3-værelses lejligheder lå udgifterne på gennemsnitligt 40.469 kr. i Odense, 60.341 kr. i Aarhus og 81.401 kr. i København. Tallene bør ikke anvendes direkte som sammenligningsgrundlag, da også ikke-beskedne lejemål indgår i statistikken. Grænsen må således sættes lavere end rapportens gennemsnitsudregninger. Efter det for mig oplyste er udgangspunktet ved Københavns fogedret, at der som hovedregel ikke foretages udlæg, hvis andelens værdi er under 50.000 kr. På samme vis er udgangspunktet, at der foretages udlæg, hvis andelen har en værdi på 75.000 kr.

En anden konkret måde at gribe vurderingen an på vil være gennem sammenligning af m²-priser. Står man med en andelsbolig af beskeden størrelse og indretning, men med en værdi der sandsynligvis kunne ligge over det acceptable, kan man ud fra boligens størrelse og estimerede tvangsauktionsprovenu udregne værdien af den enkelte kvadratmeter, og sammenholde disse med overtagelsesudgifterne for en lejebolig fordelt ud på dennes gennemsnitlige størrelse. Som eksempel herpå, kan boligen i U 2005.3067 Ø med en værdi på 52.000 kr. efter fradrag af de skønnede auktionsomkostninger og størrelse på 72 m² tildeles en m²-pris på 722 kr./m². Højesteretsdommer Niels Grubbe skønnede i TBB 2006.121 udgifterne til en sædvanlig bolig til ca. 800-1.200 kr./m².⁷⁹ Anvendelsen af m²-priser kan synes velegnet til vurderingen, men forudsætter, at fogeden har et mere dybdegående indblik i boligpriserne. Hertil kommer, at sammenligningen i øvrigt kun er relevant ved vurderingen af værdien, når det lægges til grund, at boligens størrelse og indretning kan karakteriseres som beskeden. Er boligen således for stor, er en værdiansættelse ikke nødvendig, da den allerede af den grund vil være udlægsegnet.

Det er vigtigt at holde for øje, at retsplejelovens § 509, stk. 2 skal ses som en supplerende særregel vedrørende andelsboliger til bestemmelsens første stykke, jævnfør ordlyden i denne, der slutter på ”jf. dog stk. 2”. Stk. 1 skal således også være opfyldt for at udlægsfritage andelen. Idét kravet om beskedenhed og husstandsbetragtningerne er gengivet i indholdet i stk. 2, er det reelt kun nødvendighedsbetingelsen, der skal iagttages fra stk. 1. Nødvendighedskriteriet indebærer, at andelsboligen ikke kan udlægsfritages, hvis husstanden har en anden bolig af passende størrelse og karakter til rådighed. Såfremt et andet medlem af husstanden ejer en passende bolig, skal forholdets karakter og varighed stadig bedømmes, idét skyldneren også skal kunne regne med disse aktiver i fremtiden.⁸⁰

3.2.3 § 509, stk. 3 – Aktiver nødvendige til erhverv eller uddannelse

Bestemmelsens tredje stykke udvider udtagelsesretten yderligere, ved at give skyldneren mulighed for at udtage aktiver til brug for medlemmer af husstandens uddannelse eller erhverv. Den har følgende ordlyd:

⁷⁸ <https://home.dk/bolignyt/flere-artikler/september-2017/saa-meget-koster-det-at-flytte-i-lejebolig/> besøgt d. 15. april 2022.

⁷⁹ Jf. Grubbe i TBB 2006.121, afsnit 2.2.

⁸⁰ Der henvises til behandlingen af nødvendighedskriteriet ovenfor i afsnit 3.2.1.1.

»§ 509, stk. 3.

Udlæg kan ikke foretages i aktiver af indtil 3.000 kroners værdi, som er nødvendige til skyldnerens eller hans husstands erhverv eller uddannelse.«⁸¹

Som bestemmelsen er formuleret, stilles der ikke krav til aktivernes beskaffenhed. Der skal således ikke vurderes hvorvidt aktivet kan karakteriseres som beskedent, som er tilfældet i stk. 1 og 2. Det bliver dog indirekte relevant, idet bestemmelsen indeholder en beløbsgrænse for udtagelsesretten. Udtagelsesretten efter stk. 3 trumfer ligeledes en pantavers rettigheder, således løsøre omfattet af pant i fast ejendom, som er varigt indrettet med særlig erhvervsvirksomhed for øje efter tinglysningslovens § 37. Dette følger direkte af retsplejelovens § 591, stk. 2, der henviser til § 509 i sin helhed. Ligesom den generelle udtagelsesret efter stk. 1 går forud for en pantavers sikkerhed i fast ejendom og det hertil hørende tilbehør indlagt til brug for ejendommen efter tinglysningslovens § 38, må det samme også antages at gøre sig gældende overfor en skyldner, der ønsker at udtage et erhvervsaktiv omfattet af pantet. Se hertil en ældre afgørelse, U 1929.530 H, hvor en landmand, hvis gård var overtaget til brugeligt pant af kreditor, kunne udtage 2 heste til brug for vognmandskørsel, samt 7 grise til brug for familiens underhold. Udtagelsesretten efter stk. 3, er ligesom stk. 1, alene forbeholdt fysiske personer, hvorfor en juridisk person ikke ville kunne udtage erhvervsaktiver.⁸²

3.2.3.1 Erhvervs- og uddannelsesaktiver

Det er en betingelse for aktiver der udtages efter stk. 3, at disse skal bruges til skyldnerens eller hans husstands *erhverv eller uddannelse*. Er skyldneren således selvstændig håndværker, vil han være berettiget til at udtage værktøj til brug for hans erhverv. Er han kunstner, kan han udtage maling, lærreder, pensler og andet tilbehør. Det afgørende er, at aktiverne har en forbindelse til hans næringsvejs udøvelse.⁸³ En selvstændig erhvervsdrivende vil således også kunne udtage midler til brug for den fortsatte drift af hans erhvervsvirksomhed, dog op til den i loven fastsatte beløbsgrænse, jf. FM 2019.98 V hvor udlæg i en erhvervskonto blev begrænset til det beløb, der oversteg 3.000 kr. Det er formentlig ikke et krav, at pengene står på en særskilt erhvervskonto. Skyldneren må dog sandsynliggøre, at han benytter midlerne på kontoen til både privat underhold og erhvervsmæssig brug.

For så vidt angår uddannelsesaktiver, nævner betænkningen fra 1971, at der var tiltænkt en udtagelsesret i lighed med, hvad man havde i svensk og norsk lov.⁸⁴ Hertil bemærker udvalget, at der i svensk lov bruges udtrykket *yrkesutbildning*, der direkte oversat betyder erhvervsuddannelse eller faguddannelse, mens ordlyden i den danske bestemmelse alene lyder på *uddannelse*. Udvalget konkluderer, at der næppe ligger nogen væsentlig forskel heri. Bestemmelsen må ud fra en direkte ordlydsfortolkning forstås således, at begrebet uddannelse skal læses i bred forstand. Det er således min opfattelse, at eksempelvis gymnasiale uddannelser og akademiske uddannelser også er adgangsgivende til udtagelsesretten efter stk. 3. Uddannelser af mere interessebetonet karakter og som ikke har et erhvervsmæssigt sigte, må falde uden for bestemmelsen. Trykt retspraksis angående uddannelsesaktiver er begrænset. Betænkningen nævner, at kerneområdet for uddannelsesaktiverne er den til uddannelsen nødvendige faglitteratur.⁸⁵ Det begrænses yderligere til alene at være de til studiet krævede lærebøger og uundværlige håndbøger under henvisning til kravet om *nødvendighed*.⁸⁶ Således er andre værker, der

⁸¹ Mine fremhævelser.

⁸² Se også Larsen: Praktisk fagedret, s. 200.

⁸³ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 74, der også henviser til ordlyden i den dagældende tilsvarende bestemmelse.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

ikke er pensum på studiet, ikke fritaget fra udlæg, også selvom de er inden for samme fagområde. Det er min opfattelse, at computere i dag også vil være i stand til at blive udlægsfritaget som uddannelsesaktiv, såfremt uddannelsen kræver besiddelse af en computer. Det ville for eksempel være gældende, hvis skyldneren studerer datamatiker, grafisk design eller lignende, hvor computeren anvendes direkte i undervisningen.⁸⁷

3.2.3.2 Nødvendighedskriteriet

Udtagelsesretten er betinget af, at aktivet faktisk er nødvendigt for skyldnerens erhverv eller uddannelse. Ligesom ved den generelle udtagelsesret efter stk. 1 må der ses på hele husstanden, og i hvilket omfang et andet medlem kan stille aktivet til rådighed for skyldneren. Forholdets karakter skal ligeledes vurderes, da skyldneren også skal kunne regne med aktivet i fremtiden. Det må også kræves, at aktiverne både skal benyttes erhvervs- eller uddannelsesmæssigt på udlægstidspunktet, men også at de forventes anvendt i samme omfang efterfølgende.⁸⁸

Foruden de direkte tilknyttede erhvervsaktiver, centrerer retspraksis sig særligt omkring transportmidler, såsom biler, knallerter og cykler. Argumentet for at inkludere disse aktiver under stk. 3 er, at skyldneren kan have nødvendig befordring til og fra arbejde eller uddannelse. Nødvendigheden af et transportmiddel må vurderes på individuel basis. Ligger skyldnerens arbejdsplads således inden for gåafstand fra hans bopæl, vil en bil eller knallert ikke kunne anses for at være nødvendig. Se hertil FM 2011.234 V, hvor en skyldner kunne udtage en Toyota Corolla, der var købt året forinden for 3.000 kr. Der blev oplyst, at skyldneren havde 55 km hver vej til arbejde. Fogedretten skønnede, at bilen ikke ville kunne indbringe et beløb der oversteg 3.000 kr. på tvangsauktion, hvorfor bilen kunne udtages efter retsplejelovens § 509, stk. 3. Landsretten stadfæstede fogedrettens afgørelse i sin helhed. Det er min opfattelse, at også alternative transportmuligheder bør indgå i vurderingen af om et aktiv er nødvendigt. Arbejder skyldneren således i den anden ende af byen, men er der busforbindelser eller anden transport, der på rimelig vis kan transportere ham på arbejde, vil transportmidlet næppe være udlægsfritaget. I rimelighedsvurderingen bør indgå, hvad det ville koste skyldneren, samt hvor tilgængelig den offentlige transport er.

3.2.3.3 Husstanden

Den generelle udtagelsesret i stk. 1 har til formål at beskytte skyldneren og husstanden i sin helhed. Reglen i stk. 3 har derimod til formål at beskytte skyldneren og de enkelte husstandsmedlemmers muligheder for at opretholde uddannelse eller erhverv. I betænkningen anføres det, at udvalget anser det for rimeligt også at udstrække beskyttelsen til de øvrige husstandsmedlemmer, i det omfang de i uddannelses- eller erhvervsmæssig sammenhæng anvender et aktiv, der reelt ejes af skyldneren.⁸⁹ I praksis betyder det, at hvert husstandsmedlem kan udtage aktiver for en værdi af op til 3.000 kr., forudsat de kan argumentere for den fornødne uddannelses- eller erhvervsmæssige sammenhæng og nødvendighed.⁹⁰ Husstandsbegrebet er herudover det samme som i stk. 1, der er behandlet ovenfor.

⁸⁷ Reglen kan næppe udstrækkes til at gælde alle uddannelser med eksamener med digitale stedprøver, da man her typisk kan få stillet en computer til rådighed under eksamen ved forudgående anmodning.

⁸⁸ Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 417.

⁸⁹ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 74.

⁹⁰ Jf. Gomard, Kistrup, Lindencrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 113 og Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 417 samt U 1927.161 Ø.

3.2.3.4 Værdien – udtagelsesrettens omfang

Bestemmelsen indeholder en udtrykkelig beløbsgrænse på 3.000 kr. Udvalget gav i betænkningen fra 1971 udtryk for, at denne beløbsgrænse fandtes passende på daværende tidspunkt, men erkendte at enhver beløbsgrænse under hensyn til prisudviklingen med tiden vil blive forældet.⁹¹ Udvalget udtrykte i betænkningen et ønske om, at Justitsministeriet i forbindelse med øvrige ændringer i retsplejeloven fra tid til anden ville regulere denne beløbsgrænse i overensstemmelse med prisudviklingen.⁹² Dette er imidlertid ikke sket, hvorfor beløbsgrænsen i dag er den samme som i 1976 hvor reglen trådte i kraft. Det har den betydning, at udtagelsesretten i dag omfangsmæssigt er enormt begrænset, i forhold til hvad beløbet betød tilbage ved bestemmelsens vedtagelse. Beløbsgrænsen skal forstås således, at skyldneren har et "budget" på 3.000 kr., som betyder, at det er aktivernes samlede værdi, der ikke må overstige grænsen. Ved værdiansættelsen af aktiverne, er det deres tvangsrealisationsværdi, der skal lægges til grund, jf. U 1987.692/2 V. Hermed forstås det forventede provenu på tvangsauktion fratrukket omkostningerne forbundet med tvangsauktionen, men ikke retsafgift, mødesalær mv. og omkostninger i forbindelse med eventuel afhentning af aktivet.⁹³ Værdigrænsen må anses for værende absolut, dermed forstået at en skyldner ikke kan udtage et erhvervs- eller uddannelsesaktiv af en værdi, der ligger over grænsen mod at betale differencen direkte til kreditor.⁹⁴

3.2.4 § 509, stk. 4 – Transgsbeneficiets præceptivitet

Bestemmelsens sidste stykke fastslår transgsbeneficiets præceptivitet og lyder således:

»§ 509, stk. 4.

Skyldneren kan ikke gyldigt give samtykke til udlæg i de i stk. 1 og 3 nævnte aktiver.«

At bestemmelsen er præceptiv betyder, at skyldnerens retsstilling og retskrav efter bestemmelsen ikke kan fraviges ved aftale. Som bestemmelsen er formuleret, kan det også udledes, at fogedretten ex officio skal påse, at skyldneren ikke samtykker til udlæg i sådanne aktiver.⁹⁵ Af betækningsudkastet fremgår det, at reglen, der dengang befandt sig i stk. 3, skulle udformes således, at et samtykke til udlæg i transgsbeneficieaktiver var gyldigt, men kunne tilbagekaldes på ethvert tidspunkt indtil udlægsforretningen var gennemført.⁹⁶ Formuleringen blev i det fremsatte lovforslag ændret til den ordlyd, der er gældende i dag.⁹⁷ Baggrunden herfor var, at skyldneren ikke altid ville kunne overskue konsekvenserne af at give afkald på sin udtagelsesret efter § 509. Hertil blev det bemærket, at en adgang til at give afkald på udtagelsesretten kun var af meget begrænset betydning for kreditgivningen.⁹⁸

⁹¹ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 75.

⁹² Ibid.

⁹³ Se også FM 2014.202 V, vedrørende teatereffekter, som rekvirenten havde anmodet om udlæg i. Rekvirenten havde antaget en vurderingsmand, som havde vurderet dem til en værdi af 5.600 kr. Fogedretten nægtede udlægget under henvisning til, at det måtte antages at vurderingen var baseret på salg i fri handel, at køberkredsen for disse typer aktiver på en tvangsauktion var forholdsvis lille. På den baggrund vurderede fogedretten ikke, at værdien på en tvangsauktion ville overstige 3.000 kr. hvorfor aktiverne kunne udlægsfritages efter retsplejelovens § 509, stk. 3.

⁹⁴ Andersen: Tvangsfuldbyrdelse, s. 184.

⁹⁵ Jf. Kistrup, Møgelvang-Hansen og Lindencrone Petersen: Fogedsager, s. 417ff og FM 1994.6/2 V

⁹⁶ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg s. 12.

⁹⁷ Jf. bemærkningerne til § 509, stk. 3 i FT 1975-76 tillæg A spalte 267.

⁹⁸ Ibid.

Skyldneren er dog bundet af de valg, som han måtte træffe under en udlægsforretning i forbindelse med sin udtagelsesret.⁹⁹ Har skyldneren således flere senge end nødvendigt, der alle er beskedne, kan han alene udtage nok til alle husstandens medlemmer. Han kan efterfølgende ikke omgøre valget af de senge, han begærede udtaget. Går der derimod lang tid efter en udlægsforretning til at tvangsauktion begæres, kan genstanden imidlertid have faldet så meget i værdi, at den ville kunne udtages i medfør af trangsbeneficiet. I U 1986.592 V var der tale om udlæg i en bil, hvor skyldneren under den oprindelige udlægsforretning havde ønsket aktivet udtaget som erhvervsaktiv, da han skulle bruge den til at køre på arbejde, hvilket blev nægtet henset til bilens værdi. Skyldneren begærede efterfølgende udlægsforretningen genoptaget, efter at kreditor 3 år senere indgav anmodning om tvangsauktion af bilen. Skyldners begæring blev taget til følge, og han kunne herefter udtage bilen, da dens værdi var faldet under beløbsgrænsen for erhvervsaktiver.

3.3 Den supplerende udtagelsesret efter retsplejelovens § 515

Skyldneren har foruden udtagelsesretten i medfør af trangsbeneficiet en række yderligere beføjelser, der medvirker til at sikre skyldnerens levestandard, ved at udlægsfritage særlige aktivtyper. Af særlig interesse og direkte relevans til trangsbeneficiet er retsplejelovens § 515, der giver skyldneren lov til, under visse betingelser, at udtage aktiver med særlig affektionsværdi og aktiver, der tjener som hjælpemidler. Bestemmelsen har til fælles med trangsbeneficiet i § 509, at begge bestemmelser fordrer en hensynsafvejning mellem kreditors interesse i aktivets økonomiske værdi til brug for fyldestgørelse overfor skyldnerens nytteværdi af aktivet. Bestemmelsen understøtter også det klare udgangspunkt om, at udlæggets formål ikke må være ren pression overfor skyldneren. Bestemmelsens to stykker omhandler indholdsmæssigt to forskellige aktivtyper, hvorfor de i det følgende vil behandles særskilt.

3.3.1 § 515, stk. 1 – Genstande med særlig betydning

Efter bestemmelsens første stykke kan skyldneren udtage aktiver, som har en særlig personlig betydning for skyldneren selv eller for et medlem af husstanden. Udtagelsesretten kan dog ikke gøres gældende, hvis genstandens værdi står i misforhold til affektionsværdien. Bestemmelsen har følgende ordlyd:

»§ 515, stk. 1:

Udlæg kan ikke foretages i genstande, som har en særlig personlig betydning for skyldneren eller medlemmer af hans husstand, medmindre genstandene har en sådan værdi, at det ikke findes rimeligt at holde dem uden for fuldbyrdelsen af fordringshaverens krav«¹⁰⁰

Som ordlyden er formuleret, er det i princippet alle aktivtyper, der kan udtages efter reglen. Afgørende er alene, at skyldneren skal kunne redegøre for genstandens særlige personlige betydning. Bestemmelsen antages i princippet at være præceptiv, hvorfor den skal påses ex officio af fogedretten, men ud fra et praktisk synspunkt, og forholdets karakter, må det være op til skyldneren selv at påberåbe sig udtagelsesretten.¹⁰¹ Gomard anfører, at skyldneren dog godt kan samtykke til udlæg i aktivet.¹⁰² Det ville dog også i praksis forekomme usandsynligt, at en foged stålfast skulle nægte udlæg i et aktiv, som skyldneren er villig til at påvise til genstand for udlæg. Villigheden må også ses som

⁹⁹ Andersen: Tvangsfuldbyrdelse, s. 184.

¹⁰⁰ Mine fremhævelser.

¹⁰¹ Jf. Rothe: I fogedretten, s. 110.

¹⁰² Jf. Gomard, Kistrup, Lindenchrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 152 og Larsen: Praktisk fogedret, s. 199.

en indikation på, at aktivet ikke har en særlig betydning for skyldneren. Gomarads synspunkt forekommer mig derfor mest korrekt. Han anfører hertil, at såfremt et andet husstandsmedlem har en særlig tilknytning til aktivet, må dennes samtykke formentlig også kræves, før der foretages udlæg, hvorved alle beskyttelseshensynene synes iagttaget. Husstandsbegrebet må forstås på samme vis som er tilfældet ved § 509, som behandlet ovenfor i afsnit 3.2.1.1.

3.3.1.1 Affektionsværdi kontra realisationsværdi

I betænkningen fra 1971, hvor bestemmelsen blev indført som en ny regel i retsplejeloven, blev der taget udgangspunkt i norsk og svensk ret, hvor det var muligt at udtage aktiver som følge af en særlig personlig værdi for skyldneren eller hans husstand.¹⁰³ Som eksempel på aktiver der kan udtages efter bestemmelsen, nævner betænkningen familieportrætter, forlovelsesringe, vielsesringe og hæderstegn. Vedrørende præmier må den konkrete præmie vurderes. Er der tale om en guldbelagt pokal med indgravering, tjener den direkte som et minde om en opnået præstation, hvorimod en mere ordinær brugsgenstand, der er givet som præmie, næppe vil have samme betydning for skyldneren. Der kan ved vurderingen af, hvorvidt der foreligger en reel affektionsværdi, formentlig også skeles til praksis på arvelovens område, hvorefter arvingers udtagelsesret afgøres efter deres personlige tilknytning til et omtvistet aktiv. Selskabsdyr vil kunne udtages efter reglen, jf. U 2010.2105 Ø hvor udlæg i en hund blev nægtet efter § 515, stk. 1 henset til dens betydning for skyldneren overfor den forventede salgsværdi på 3.500 kr. Vielsesringe og forlovelsesringe nævnes direkte i betænkningen, men fogeden må altid vurdere aktivets konkrete betydning for skyldneren i de enkelte tilfælde. En afgørelse, der illustrerer dette, er U 2012.2169 V. Her var der tale om en såkaldt ”alliancering”, som skyldneren havde fået fra sin tidligere ægtefælle under deres forhold. Ringen havde løbende fået indsat flere sten i takt med livsbegivenheder i forholdet, bl.a. da de fik børn sammen. Skyldneren gjorde derfor gældende, at ringen havde stor affektionsværdi, og påstod denne udtaget. Ringen havde en materialeværdi på 2.090 kr. og en genanskaffelsesværdi på 13.795 kr. Fogeden fremmede udlægget, under henvisning til ringens værdi sammenholdt med den aftagende affektionsværdi, eftersom skyldneren ikke længere var gift eller samlevende med gavegiveren. I U 2014.3292 Ø blev udlæg i en vielsesring fra et ægteskab, der blev opløst 2 år forinden, også fremmet, under hensyn til en svækket affektionsværdi sammenholdt med en værdi på 8.000 kr. Det kan derfor af praksis udledes, at særligt for vielsesringe og andre aktiver, der har relation til et af skyldneren nu ophævet forhold, vurderes meget strengt, og at affektionsværdien hurtigt svækkes efter forholdets ophør.

Det kan være en yderst vanskelig vurdering for fogeden at afveje en skyldners tilknytning til et aktiv overfor kreditorens ret til fyldestgørelse. Udvalget har i betænkningen udtrykkeligt nævnt, at der ikke skal stilles faste værdigrænser ved afvejningen.¹⁰⁴ Imidlertid skal affektionsværdien være med til at fastsætte grænsen. Med andre ord: Jo større en betydning aktivet har for skyldneren, jo større realisationsværdi må aktivet have. I U 2007.1761/2 V kunne en 67-årig skyldner udtage en frimærkesamling, han havde begyndt som 7-årig, på trods af en realisationsværdi på 5.200 kr.

Aktiver uden økonomisk værdi, men af stor personlig værdi for skyldneren, såsom fotoalbummer, vil allerede som følge af formuebegrebet i retsplejelovens § 507 ikke være udlægsegne aktiver. Også arvegods i form af møbler af sædvanlig værdi, vil allerede være udlægsfritagne efter den generelle udtagelsesret i § 509, stk. 1. Det kan diskuteres, om der kan fastsættes et samspil mellem udtagelsesretten i § 509, stk. 1 og § 515, stk. 1, således at et aktiv, der funktionelt hører under et beskedent hjem,

¹⁰³ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg, s. 89.

¹⁰⁴ Ibid.

men som værdimæssigt har for høj en værdi til at kunne betragtes som beskedent efter trangsbeneficiet i § 509, stk. 1, alligevel kan udtages, såfremt der kan sandsynliggøres en væsentlig personlig betydning for skyldneren. Med andre ord, kan en særlig affektionsværdi være med til at udvide beløbsgrænserne? Det er min opfattelse, at der sjældent vil kunne statuere en særligt tungtvejende affektionsværdi over for almindeligt indbo, der vil overstige den beløbsgrænse der alligevel kan omfattes af § 509. Sammenholdt med de involverede hensyn, hvorefter § 509 har et økonomisk sigte, dermed forstået at skyldneren skal opretholde en rimelig levestandard, hvorimod § 515, stk. 1 alene har et socialt hensyn til skyldnerens helt personlige forhold, findes de to bestemmelser ikke at supplere hinanden på en sådan vis, at de sammen udvider beløbsgrænserne mere, end de to bestemmelser ville kunne rumme selvstændigt.

Særligt bemærkelsesværdigt nævner betænkningen, at fogeden ved afvejningen kan tage hensyn til baggrunden for det skyldige beløb. Er skyldneren således indkaldt på baggrund af et erstatningsbeløb som følge af en forbrydelse, eller på baggrund af underholdsbidrag, vil der kunne gøres udlæg i genstande, der ved en tilsvarende udlægsforretning på baggrund af mere almindelig gæld ville være udlægsfritagne efter bestemmelsen.¹⁰⁵

Bestemmelsen fordrer således et bredt skøn med afsæt i de helt konkrete forhold. Det er skyldneren, der skal sandsynliggøre affektionsværdien. Da skyldnerens udtagelsesret alene er båret af rent personlige ikke-økonomiske hensyn, må bestemmelsen anvendes strengt, da kreditorens ret til fyldestgørelse må indgå som et tungtvejende hensyn. Praksis skal anvendes skånsomt, da det er skyldnerens konkrete relation til aktivet i den enkelte sag der skal vurderes. Praksis kan således ikke definitivt statuere hvilke beløbsgrænser eller aktivtyper der omfattes af reglen.

3.3.2 § 515, stk. 2 – Hjælpemidler

Bestemmelsens andet stykke hjemler adgang for skyldneren til at udtage aktiver, der tjener som hjælpemidler. Bestemmelsen er formuleret således:

» § 515, stk. 2:

*Udlæg kan ikke foretages i hjælpemidler, som er nødvendige på grund af legemlige mangler eller sygdom.*¹⁰⁶

Indledningsvist bemærkes det, at der i ordlyden ikke stilles krav til, at hjælpemidlet skal være nødvendigt for skyldneren selv eller hans husstand. Dermed gælder udtagelsesretten også hjælpemidler, som skyldneren måtte eje, der er udlånt eller udlejet til en anden person, såfremt hjælpemidlet opfylder betingelsen om at være nødvendig som følge af legemlige mangler eller sygdom. Det er også i betænkningen nævnt, at udtagelsesretten forudsætter, at aktiverne konkret skal være nødvendige for en person, hvorfor et varelager af medicin eller krykker ikke kan udtages efter reglen, da disse ikke konkret er nødvendige for nogen enkelt person på udlægstidspunktet.¹⁰⁷

Reglen var ved sin vedtagelse alene en kodificering af allerede gældende ret, og kerneområdet er skyldnerens mulighed for at udtage f.eks. briller, høreapparater, kørestole og nødvendig medicin.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Mine fremhævelser.

¹⁰⁷ Jf. Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg, s. 90.

¹⁰⁸ Ibid. s. 89.

Også værdifulde genstande såsom biler er omfattet af udtagelsesretten. Bestemmelsen indeholder ikke nogen beløbsgrænser eller rimelighedsvurderinger, hvorfor der ikke skal foretages en hensyns-afvejning mellem aktivets værdi overfor kreditorens interesser.

Nødvendighedskravet er således afgørende for udtagelsesretten. Fogeden bør i tvivlstilfælde opfordre skyldneren til at dokumentere nødvendigheden gennem en lægeerklæring.¹⁰⁹ Fogeden er dog ikke bundet af indholdet i en sådan erklæring, hvorfor udlæg stadig kan foretages, såfremt forholdene taler imod at acceptere udlægsfritagelse.¹¹⁰

I praksis er det særligt biler, der er af interesse for kreditorerne. Det er ikke en betingelse, at bilen er særligt indrettet til den pågældendes sygdom og behov.¹¹¹ Det afgørende er anvendelsen af bilen og dens nødvendighed for brugerens livsførelse. Det er ikke et krav, at det er den syge selv, der skal føre bilen. Således havde en skyldner i U 1978.735 V mulighed for at udtage sin bil, der hovedsageligt og jævnlige blev brugt til at køre hendes to syge børn til og fra sygehuset. En lignende sag, hvor nødvendighedskravet ikke ansås for opfyldt, var FM 2008-209 Ø, hvor en bil, der ikke var særligt indrettet, var ønsket udtaget som hjælpemiddel. Skyldnerens søn var født med epilepsi og hjerneblødninger, og bilen skulle bruges til transport til sygehuset til de halvårslige tjek og til akuttillfælde, da det var besværligt at anvende offentlig transport. Fogeden fandt det ikke godtgjort, at bilen opfyldte nødvendighedsbetingelsen, hvorfor udlægsfritagelsen blev nægtet. Fogeden kan ved sin vurdering af nødvendigheden af bilen søge støtte i servicelovens §§ 112-115¹¹² og bkg 1252:2017¹¹³, der opstiller betingelserne for økonomisk støtte til anskaffelse af hjælpemidler, herunder biler. Det er ikke et krav, at skyldneren opfylder betingelserne for at få økonomiske støtte, for at kunne udlægsfritage sit køretøj, men dokumentation herfor vil væsentligt lette skyldnerens bevisbyrde for, at hjælpemidlet har den fornødne nødvendighed.

3.3.2.1 Substitution af hjælpemidler

Når udlægsfritagelsen alene centrerer sig om aktivets nødvendighed, og ikke som i de øvrige bestemmelser har en øvre grænse, der udelukker fritagelse af værdifulde aktiver, rejser det et spørgsmål, om man kan og bør tillade substitution af hjælpemidler. Man kunne forestille sig, at en gangbesværet skyldner ejede en stok af guld eller en juvelbelagt rollator til en værdi af 20.000 kr. Det ville næppe synes rimeligt, at lade en kreditor gå tomhændet fra en udlægsforretning under henvisning til at guld-stokken var et nødvendigt hjælpemiddel for skyldneren. Omvendt ville man sætte skyldneren i en hjælpeløs position, hvis man tog stokken fra ham. Forarbejderne forholder sig ikke til denne problemstilling, der dog også mest er af teoretisk interesse end af praktisk relevans. Det er min opfattelse, at man, ligesom ved min argumentation om det generelle substitutionsprincip i afsnit 3.2.1.3, bedst imødekommer de modstående interesser ved en middelvej, der tilgodeser begge parter. Ud fra en helhedsbetragtning af bestemmelsen, dens indhold og de sociale hensyn der er centrale, er det min opfattelse, at substitution bør anvendes varsomt. På den baggrund vil jeg opstille 3 betingelser. For det første bør substitution kun komme på tale, såfremt hjælpemidlet har en sådan værdi, at det ikke findes rimeligt at holde dem uden for fuldbyrdelsen af fordringshaverens krav. For det andet skal det substituerede hjælpemiddel være af samme art, og for det tredje skal den på tilsvarende eller bedre vis

¹⁰⁹ Gomard, Kistrup, Lindencrone Petersen og Lundum: Fogedret, s. 127.

¹¹⁰ Jf. U 1990.644 V, hvor flertallet stadfæstede en kendelse om udlæg i fjernsyn og videobåndoptager, på trods af lægeerklæring hvoraf det fremgik, at aktiverne var foreslået brugt til at hjælpe skyldnerens datter med hendes talevanskeligheder.

¹¹¹ Jf. Andersen: Tvangsfuldbyrdelse, s. 209 og U 1978.735 V.

¹¹² Lovbekendtgørelse nr. 170 af den 24. januar 2022 Serviceloven.

¹¹³ Bekendtgørelse nr. 1252 af den 20. november 2017 om støtte til køb af bil efter serviceloven.

kunne afhjælpe brugeren med dennes sygdom eller legemlige mangler. Den tredje bestemmelse tilsigter, at skyldneren ikke skal kunne lade sig nøje med f.eks. et høreapparat af dårligere kvalitet og funktion, eller lade sig nedgradere fra en motordrevet kørestol til en rullestol. Med disse tre betingelser svækkes skyldnerens retskrav ikke, samtidig med at skyldneren ikke kan formøble sin formue og bringe midler i kreditorly ved at bruge dem på uforholdsmæssigt værdifulde hjælpemidler, som han efterfølgende selv kan bytte ud med et aktiv af sædvanlig art.

4. Sammenfattende konklusion

Retsmidlet mod en betalingsu villig skyldner i relation til et pengekrav er udlæg efter retsplejelovens § 507. Udlæg kan som udgangspunkt gøres i hele skyldnerens formue, og i så stort et omfang, at der efter fogedens skøn er dækning for hele kravet samt omkostningerne forbundet med udlægsforretningen og eventuelle opbevaringsudgifter indtil auktionen afholdes.

Den i praksis væsentligste undtagelse til dette udgangspunkt er transgbeneficiebestemmelsen i retsplejelovens § 509, der sikrer skyldneren et eksistensminimum. Den generelle udtagelsesret i stk. 1 er udtryk for en såkaldt retlig standard, idét skyldneren kan udtage aktiver, der er nødvendige til opretholdelse af et beskedent hjem og en beskeden levestandard. Nødvendighedskriteriet og beskedenhedsbegrebet skal altid fortolkes i overensstemmelse med den nutidige samfundsmæssige opfattelse under hensyntagen til den økonomiske og teknologiske udvikling. Dette nødvendiggør et vanskeligt skøn, idét tidligere praksis hurtigt mister præjudikatværdi. Fra et historisk perspektiv ses der en større og større beskyttelse af skyldneren gennem lempeligere udtagelsesregler fra lovgivers side. I takt med velfærdsstigningen er aktivtyper også set gå fra at være udlægsegne til udlægsfritagne i medfør af transgbeneficiet, hertil nævnes for eksempel fjernsyn, radio og smartphones. Substitutionsprincippet, der i teori og praksis er omstridt, har principielt hjemmel i forarbejderne, og involverer, at udlæg i værdifulde aktiver, der opfylder nødvendighedskriteriet, betinges af at kreditor stiller et mere beskedent aktiv af samme art til rådighed for skyldneren. Anerkendelse af et sådant princip medfører praktiske vanskeligheder for kreditors ret til fyldestgørelse. Omvendt vil en forkastelse af princippet medføre en forringelse af skyldnerens retskrav på at bevare et beskedent hjem og en beskeden levestandard, og i øvrigt nødvendiggøre en øget indsats fra det offentlige i form af støtte og tilskud til skyldneren efter fogedforretningen. Det er på baggrund heraf min opfattelse, at substitutionsprincippet ikke bør afskaffes, men at der i praksis bør udformes klarere retningslinjer for dens anvendelse. Hertil foreslår jeg en gradbøjning af det funktionelle nødvendighedskriterie, således at princippet er foreneligt med hidtidig praksis. Dette medfører, at mindre essentielle transgbeneficieaktiver, såsom fjernsyn og radioer, fortsat kan tjene som genstand for udlæg uden behov for substitution, såfremt deres værdi ikke kan rummes inden for beskedenhedskriteriet, mens funktionelt uundværlige aktiver såsom tøj, senge og køleskabe bør gøres betingede af substitution.

For andelsboliger gælder, at boligen er udlægsfritaget, såfremt de er beskedne af størrelse og indretning henset til husstandens størrelse og behov, samt at værdien ikke klart overstiger overtagelsesudgifterne ved en passende almen bolig eller leje- eller andelsbolig. Bestemmelsens praktiske anvendelse nødvendiggør, at fogeden har et basalt kendskab til de lokale boligpriser på markedet, og en ensartet anvendelse af bestemmelsen forudsætter, at der opstilles nogle klare udgangspunkter og retningslinjer. Praksis på området er meget spredt, og der synes ikke at være enighed eller sammenhæng i afgørelser vedrørende størrelseskravet. Dette kan skyldes, at der er taget hensyn til konkrete forhold, der ikke fremgår af de trykte afgørelser, eller det kan være udtryk for en usikker retstilstand.

Udtagelsesretten for erhvervs- og uddannelsesaktiver er den eneste bestemmelse, der indeholder en beløbsmæssig afgrænsning. Den i dag stadigt gældende beløbsgrænse på 3.000 kr. er, på trods af

udvalgets ønske herom, ikke blevet justeret siden vedtagelsen og medfører, at udtagelsesretten på grund af prisudviklingen i samfundet indholdsmæssigt har mistet betydelig værdi for skyldneren. Det er begrænset, hvor mange aktiver man kan udtage for samlet 3.000 kr., og en bestemmelse, der oprindeligt var tiltænkt at sikre skyldnerens fortsatte mulighed for at udøve sit erhverv eller uddannelse, har nu en begrænset gennemslagskraft.

Efter retsplejelovens § 515, stk. 1 kan skyldneren udtage aktiver på baggrund af en personlig tilknytning til disse. Afgørelsen om udlægsfritagelse skal foretages på baggrund af en konkret hensynsafvejning mellem aktivets betydning for skyldneren og aktivets realisationsværdi til brug for kreditors ret til fyldestgørelse. Anvendelsen af bestemmelsen fordrer en helt konkret hensynsafvejning, og grænsedragninger ud fra praksis skal anvendes varsomt. Da affektionsværdi må anses som et mindre tungtvejende hensyn sammenholdt med de hensyn, der er bærende for de øvrige udlægsfritagelsesbestemmelser, såsom opretholdelse af levestandard, bør bestemmelsen anvendes strengt. Aktiver af betydelig værdi bør således ikke fritages, uanset hvor nær en tilknytning skyldneren måtte sandsynliggøre at have til det, da hensynet til kreditor vejer tungt.

Hjælpe midler til sygdom og legemlige mangler er udlægsfritaget i et videre omfang, idét de ikke er begrænset til at være nødvendige for husstanden alene. Udlægsfritagelsen følger af retsplejelovens § 515, stk. 2, og beskyttelsen må ud fra ordlyden antages at være absolut, hvorfor aktivets værdi ikke skal tages i betragtning ved afgørelsen. Dette medfører at også ganske værdifulde aktiver, såsom biler, efter reglen kan være kreditorbeskyttede. Det rejser imidlertid spørgsmålet om, hvorvidt kreditor gennem anvendelse af substitutionsprincippet kan få udlæg i værdifulde hjælpemidler mod at stille et tilsvarende hjælpemiddel af mere sædvanlig art til rådighed for skyldneren. En sådan løsning må formentlig kunne accepteres i praksis, men skal anvendes varsomt. Substitution må således forudsætte, at det nye aktiv funktionelt er identisk med det erstattede, og at det nye hjælpemiddel dermed i samme omfang afhjælper sygdommen eller den legemlige mangel.

Opsamlende må det konkluderes, at kreditorbeskyttelsesreglerne i retsplejeloven indholdsmæssigt er præget af mange skønsbaserede konkrete hensynsafvejninger, hvorfor reglerne kan give anledning til en del vanskeligheder i praksis, ligesom skyldner og kreditor kan have svært ved på forhånd at vurdere deres retsstilling, da retspraksis sjældent er ensartet. Det vil være ønskværdigt for både kreditor og skyldner at få klarere retningslinjer for grænsedragningerne mellem det udlægseggede og udlægsfritagne. En indsnævring af det skøn som fogeden skal foretage, vil dog nødvendiggøre et behov for løbende revidering af bestemmelserne for at bevare deres oprindelige sigte og formål i forhold til de til enhver tid værende samfundsforhold, hvilket på samme vis er uhensigtsmæssigt, da det vil være både tids- og ressourcekrævende for lovgiver. Foretager lovgiver ikke de fornødne revideringer, vil bestemmelserne miste gennemslagskraft, som observeret ved retsplejelovens § 509, stk. 3. På den baggrund må de nugældende bestemmelser, trods deres manglende klarhed, vurderes som en acceptabel løsning på udfordringen ved at lovgive på et område med vigtige modstående beskyttelseshensyn i et evigt udviklende samfund.

5. Litteraturliste

Artikler

Andersen, Jens Anker (1987): *Substitutionsprincippet endnu engang* - FM 1987.78

Grubbe, Niels (2006): *Pant, udlæg og tvangssalg af andelslejligheder* - TBB 2006.121

Hansen, Boris (1986): *Er den private andelsboligforening et kreditorly?* - U 1986B.219
Hansen, Boris (1987): *Hvad er et liv uden en seng og en lysekroner?* - FM 1987.80
Lunøe, Jakob Iuel (2008): *Pant i andelslejligheder - en kommentar til U.2007.2571Ø og U.2005.3043Ø med analyse af retspraksis for transgbeneficiets udstrækning* - ET 2008.76
Nørgaard, Jørgen (1987): *En bemærkning om transgbeneficium og substitutionsmulighed - og om noter til trykte domme* - FM 1987.65

Forarbejder

Betænkning nr. 634 fra 1971 om udlæg og udpantning, afgivet af det af justitsministeriet den 19. januar 1952 nedsatte udvalg

Betænkning nr. 1170 fra 1989 om tvangsfuldbyrdelse af andre krav end pengekrav, afgivet af Retsplejerådet

Betænkning nr. 1421 fra 2002 om pant og udlæg i andelslejligheder, afgivet af en arbejdsgruppe under Erhvervs- og Boligstyrelsen

FT 1975-76 tillæg A

Hjemmesider

Så meget koster det at flytte i lejebolig

<https://home.dk/bolignyt/flere-artikler/september-2017/saa-meget-koster-det-at-flytte-i-lejebolig/>

besøgt d. 15. april 2022.

Kendelser og domme

Fuldmægtigen

FM 1994.6/2 V

FM 1998.156/2 Ø

FM 1-2005-3745

FM 2005.3797 Ø

FM 2008-209 Ø

FM 2010.324 Ø

FM 2011.234 V

FM 2014.157 V

FM 2014.202 V

FM 2019.98 V

Tidsskrift for Bolig- og Byggeret

TBB 2006.585 Ø

Tidsskrift for Skatter og afgifter

TfS 2014.252 Ø

Ugeskrift for Retsvæsen

U 1927.161 Ø

U 1929.530 H

U 1968.883/1 V

U 1978.735 V
U 1983.185/1 V
U 1985.453/1 Ø
U 1986.199 V
U 1986.965/1 Ø
U 1987.692/2 V
U 1987.962/2 V
U 1988.715 V
U 1990.644 V
U 1991.474 V
U 1992.259 H
U 1993.794 V
U 1994.504 Ø
U 1995.500 H
U 1996.1478 H
U 2005.3067 Ø
U 2006.2926 Ø
U 2006.924 Ø
U 2007.1761/2 V
U 2007.2571 Ø
U 2008.2742 Ø
U 2010.2105 Ø
U 2011.1639 H
U 2012.1072 Ø
U 2012.1081 H
U 2014.2268 Ø
U 2014.2236 V
U 2014.3292 Ø
U 2015.1110 Ø
U 2015.2404 Ø
U 2020.2205 H

Litteratur

- Andersen, J. A. (1997). *Tvangsfuldbyrdelse* (3. udgave). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.
- Bang, P. G. & Larsen, J. E. (1841). *Systematisk Fremstilling af den danske Procesmaade, 3. bind*.
- Evald, J. (2016). *Juridisk teori, metode og videnskab* (1. udgave). Kbh: Djøf.
- Eyben, B. v. & Møgelvang-Hansen, P. (2013). *Kreditorforfølgning: materiel foged- og konkursret* (7. udgave. 1. oplag.). Kbh: Karnov Group.
- Gomard, B. (2013). *Kommenteret retsplejelov, Bruxelles I-forordning : Lov om rettens pleje, jf. lovbekendtgørelse nr. 1008 af 24. oktober 2012* (9. udgave). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.
- Gomard, B., Kistrup, M., Lindencrone Petersen, L. & Lundum, J. (1997). *Fogedret* (4. udgave, 1. oplag / under medvirken af Michael Kistrup, Lars Lindencrone Petersen, John Lundum. 1. oplag). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.
- Johannsen, M. (2009). *Tvangsauktion over fast ejendom og andelslejligheder* (2. udgave. 1. oplag). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.
- Kistrup, M., Møgelvang-Hansen, P. & Lindencrone Petersen, L. (2021). *Fogedsager* (6. udgave). Kbh: Karnov Group.

- Larsen, H. (2009). *Praktisk fogedret* (2. udgave, 1. oplag.). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.
- Munch-Petersen, E. (1948). *Tvangsfuldbyrdelse og foreløbige retsmidler* (4. udgave). Kbh: G. E. C. Gads Forlag.
- Rothe, H. (1997). *I fogedretten* (2. udgave, 1. oplag.). Kbh: Jurist- og Økonomforbundet.